

КАССАНДРА

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Леся Українка

Кассандра

ДІЯЧІ

Кассандра — дочка троянського царя Пріама, пророчиця, жриця Аполлона.

Поліксена — її сестра, молода дівчина.

Деїфоб — її найстарший брат, ватаг військовий.

Гелен — другий її брат, віщун і жрець.

Паріс — наймолодший брат Кассандри.

Гелена — жінка спартанського царя Менелая, що втекла з Парісом у Трою.

Андромаха — жінка Гектора, брата Кассандри.

Левке.

Хрізе.

Айтра рабині Андромахи.

Клімена.

Креуза.

Стара рабиня Поліксенина.

Долон — молодий троянець, колишній наречений Кассандри.

Ономай — цар лідійський, що сватає Кассандру.

1-й вартовий.

2-й вартовий } сторожа міста Іліона в Трої.

3-й вартовий

4-й вартовий

Флейтист.

Кітарист.

Сінон — еллін, шпигун.

Агамемнон Атрід — цар аргоський, найстарший ватаг ахейського війська.

Менелай Атрід — брат його, цар спартанський.

Одіссей — цар Ітаки.

Діомед.

Аякс} підрядні ватага ахейського війська.

Клітемнестра — жінка Агамемнона.

Егіст — родич і намісник Агамемнона.

Троянці, троянки, раби, рабині, вояки троянські й еллінські.

Діється в часи еллінсько-троянської війни в Трої, в місті Іліоні. Епілог — в Елладі, в столиці Арголіди Мікенах.

I

Кімната в гінекеї (жіночій половині) Пріамового дому.

Гелена сидить на низькому різьбленому стільці і пряде пурпурну вовну на золотій кужілці; сама пишно вбрана, на поясі висить кругле срібне свічадо. Кассандра ввіходить у кімнату, замислена, дивиться поперед себе, погляд її падає на Гелену, немов пронизує її і немов бачить крізь неї ще щось далі. Так дивлячись, Кассандра спиняється посеред кімнати і стоїть мовчки.

Гелена

Сестрице, радуйся !

Кассандра

Радій, Гелено,-
бо ми не сестри.

Гелена

Ох, я добре знаю,
що осоружна я тобі, як смерть.

Кассандра

І ти, і смерть — обидві рідні сестри.

Гелена

Кассандро!

Кассандра

Так зови мене, Гелено,
а не сестрою.

Гелена
(вражена)

Більш тебе ніколи
не назову сестрою. Тільки чом
себе ти не зовеш сестрою смерті,

було б тобі се більше до лиця.
Вже так, що до лиця!

Кассандра

Візьми свічадо.

Гелена

До чого сі слова?

Кассандра

Візьми свічадо!

Гелена мимохіть слухається і бере свічадо в руки.
Кассандра стає з нею поруч.

Дивись: от ти і я, — у нас нічого
подібного нема.

Гелена

А хто ж те каже?

Кассандра

Якби ж я так була подібна смерті,
була б тобі подібна.

Гелена

Геть іди!
Чого ти смерть на мене накликаєш?

Кассандра

Хіба сестра сестру повинна вбити?
Сестра сестрі частіше помагає.

Гелена

Так ти того прийшла оце до мене,
щоб дорікати? Що ж, печи, картай,
вам тільки й радощів, коли я плачу.

Кассандра бере з її рук свічадо і держить проти її лиця. Гелена насуплює брови, але не плаче й не одвертається, обличчя їй дедалі випогоджується.

Кассандра

Ти плакати не можеш, як і смерть.
Дивись: твоє обличчя знов спокійне,
знов тая сила у твоїх очах,
велика сила, — їй усі коряться,
всі смертні, і Кассандра вкупі з ними.

(Спускає свічадо).

Ідеш ти — і старі, поважні люди
склоняються перед тобою низько
і мовлять урочисто: «Богорівна!»
Ти глянеш — кам'яніють мужі сильні
і тихо шепотять: «Непереможна!»
Ти поцілуєш — і погасне погляд
у наймолодшого з синів Пріама,
кров хвилею потужною приб'є
до серця, і німіє серце й слово,
і блідне пам'ять, і обличчя блідне,
і весь він твій, і вже нема для нього
ні матері, ні батька, ні родини,
ні краю рідного. Троянки, плачте!
Умер, загинув молодий Паріс!

Гелена

Ти братові своєму смерть віщуєш?

Кассандра

Для мене він давно вже не живе.

Гелена

Ненависна! Я знаю, як ти зроду
ворогувала на Паріса.

Кассандра

Зроду
любила я його.

Гелена

А нащо ж ти
вмовляла батька й матір не приймати
його до двору, як прийшов він вперше
від пастухів убогих, що його
ховали від пророцтва навісного?

Кассандра

То не було пророцтво навісне.
Умерти або жити з пастухами
було б єдине для Паріса щастя.

Гелена

Чому ж то так? Чому ж то Деїфоб,
і Гектор, і Гелен, і всі брати,
і сестри всі, і ти сама, Кассандро,
в палатах здатні жити, а Паріс
у курені пастушім мав би скніти?

Кассандра

А скніти у палатах, може, краще,
так як Паріс у тебе в гінекеї?
І Деїфоб, і Гектор, і Гелен,
живуть не скніють: Деїфоб на раді,
а Гектор на війні, Гелен у храмі —
живуть душею й тілом. А Паріс?
Він тільки й жив, як грав там на сопілці
серед отар. Мовчить Паріс на раді
і зброю надягає, мов кайдани,
боги з ним на розмові не бувають.

Гелена

З ним Афродіта розмовляє!

Кассандра

Ні!
Він раб її, з рабом нема розмови.
Вона велить, він слухає, та й годі.

Гелена

Се ж тільки ти змагаєшся з богами,
за те вони тебе й карають.

Кассандра

Що ж,
їх сила в карі, а моя в змаганні.

Гелена

Для того ти й з Кіпрідою змагалась,
коли вона Паріса напутила
до мене в Спарту плисти? Що ж, Кассандро,
Кіпріда, бач, перемогла тебе!

Кассандра

Мене, Гелено? Ні, тебе й Паріса.

Гелена

Але ж Паріс послухав не тебе.

Кассандра

Глухий не чує — де ж тут перемога?

Гелена

Та хто ж би слухав провісті твоєї?
Не говорила ж ти, почім ти знала,
що вийде з подоріжжя.

Кассандра

Я не знаю
нічого, окрім того, що я бачу.

Гелена

Та що ж могла ти бачити тоді?

Кассандра

Я бачила, як молодик вродливий
з веселим серцем на чужину плив,
не посланцем народу велемудрим,
не збройним вояком і не купцем;
шличок пастуший легкодумне чоло
не зброїв, а красив. І я сказала:
«Гей, куйте шоломи, троянські мужі,
утроє, вчетверо кладіть блискучу мідь!»
А потім... ох, страшна була хвилина,
як він прибув, а з ним і ти, Гелено,
і я отой смертельний поцілунок
побачила...

Гелена

Кассандро! се неправда!
Паріса я в той час не цілувала.

Кассандра

І все-таки я бачила його,
той поцілунок, саме в ту хвилину,
коли до нашої землі торкнулась
червоно взута білая нога
твоя, Гелено. Ранила ти землю.

Гелена

Ти крикнула до мене: «Кров і смерть!»
Того тобі довіку не забуду.

Кассандра

Я не тобі те крикнула, Гелено.
Була я в той час новонарожденна
і криком болю світ новий стрічала.
Я бачила: Паріс на нас не глянув,
устами тільки привітав троянців.
Я бачила, як на його думки
сандалія червона наступила.
Я крикнула: «Несіть ячмінь і сіль,-
за жрицею рокована йде жертва!»
Розвіяв вітер золотеє пасмо
твого волосся. «Мчить Арес неситий
на поводі Кіпрідинім, як огир

в палу жаги. Готуйте гекатомбу!» —
волала я і бачила: на морі
вже чорні кораблі багряну хвилю
стернами різали, вітрила рвались...
На шоломах у вояків ахейських
тряслися грізно гриви...

Гелена

Ти безумна!
Хіба в той день ахейці приплили?
Ми ж більше року прожили спокійно!

Кассандра

Я бачила в той день ахейське військо.
Тепер я бачу: Менелай бере
тебе за руку...

Гелена

Геть від мене, люта!
Неправда то! неправда! І ніколи
того не буде! Краще розіб'юся,
упавши з вежі на каміння гостре!

Кассандра
(з певністю)

Твій чоловік бере тебе за руку,
і, ледве взяв, вже ти його ведеш.
Ти попереду, він іде позаду —
Чужі моря, чужі краї минає
ваш корабель, несучи вас додому...
Огні погасли на руїнах Трої,
і дим від Іліона в небі зник...
А ти сидиш на троні, ти цариця,
прядеш собі на золотій кужілці
пурпурну вовну, і червона нитка
все точиться, все точиться...

Гелена

Неправда!

Кассандра

О, богорівна! О, непереможна!
Епіметея дочко!

Гелена

Що се знов?
Яке нове безумство? Як ти смієш
казать мені «Епіметея дочко»?

Кассандра

Був Прометей і був Епіметей,
одного батька-матері синове.
Життя й вогонь дав людям Прометей
і знав, що муки ждуть його за теє,
провидець мук не відвернув від себе,-
з усіх синів праматері Землі
його найгірше покарала Мойра.
Епіметей не знав нічого. Завжди
у нього думка доганяла вчинок.
Він взяв собі за жінку ту Пандору,
що смерть і горе людям дарувала,
і був щасливий з нею, і довіку
ніхто його нещасним не назвав.
Одного батька й матері синове,
титани зроду не були братами,
а ти хотіла, щоб тебе Кассандра
сестрою називала! Ні, Гелено,
неправди я не можу говорити.

Гелена

Неправда все, що ти коли говориш!

Кассандра

Епіметей казав так Прометею
і був щасливий. Радуйся, царице!

(Виходить).

II

Кассандрин покій. Кассандра пише Сівілінську книгу на довгому пергаменті. Коло неї великий триніг з запаленим куривом.

Поліксена
(в білому убранні, червоні стрічки й червоні квітки з гранати в косах)

Кассандро, рідна, ти не знаєш, люба,
яка щаслива я! Який вродливий
мій Ахіллес, мій наречений! Часто
я з брами бачу, як він їде полем,
мов Геліос прекрасний, так він сяє.
З Атрідами в незгоді він, і хоче
в міцному мирі з батьком нашим бути,
і шлюб наш буде вже одразу плідним,-
так кажуть мірмідонці і троянці,
бо з нього зродиться і згода, й сила,
і не загине вже святая Троя,
не вмре народ державного Пріама!

Кассандра

Пробач мені, сестричко, я не можу
тепер з тобою говорити. Бачиш,
тепер пишу я книгу, на розмові
я мушу бути з яснокудрим богом.

Поліксена

Негарно заздрити сестрі, Кассандро,
не винна я, що Ахіллес мене,
а не тебе з усіх царівен вибрав,
не дівчина ж бо мужа вибирає,
а він її. І з того я не винна,
що ти не вміла догодить Кіпріді.

Кассандра

Ні, Поліксене, я тобі не заздрю!

(Заслоняє лице покривалом).

Поліксена

Прости, кохана, я тебе вразила.
В своєму щасті я зовсім забула,
що слово «шлюб» гірке моїй Кассандрі
від того часу, як Долон зрадливий
одкинувся від неї.

Кассандра

Поліксене,
що говорить про те! Я добре знала,
що я йому дружиною не буду.

Поліксена

А нащо ж ти приймала подарунки?

Кассандра

Бо я його любила. Ті дари —
то все, що міг Долон Кассандрі дати.
Чому ж я мала б і того зрікатись?
Він щиро те давав, а я те брала,
щоб мати спогад про хвилини щастя,
бо звала я, їх небагато буде.
Дивись: і досі золота гадючка
мені правицю обвиває так,
як спогад в'ється коло мого серця...
(Показує обручку на руці вище ліктя).
Долон не винен. Винні сії очі,
не вмів їх погляд мовити: «Кохаю»,
хоч від кохання серце розривалось.
Боявся їх Долон. Він сам казав,
що вбили щастя наше тії очі
холодними і твердими мечами.
Вони однакові були, незмінні
перед богами і перед коханим.
Не міг Долон очей тих подолати,
не міг він погляду їх одвернути
від таємниці до живого щастя.
І знала я, що в сих моїх очах
моя недоля, тільки що робити?
Хіба осліпнути? Бо де візьметься
у птиці віщої коханий погляд

голубки, що воркує.

Поліксена дивиться їй в очі.

Поліксене!
Не придивляйся до моїх очей.
Не говори до мене, не питай
нічого, нічогісінько. Ти знаєш,
тебе я над усіх сестер злюбила.
Не говори до мене.

Поліксена

Ні, Кассандро,
не думай ти, що й я тобі ворожа,
як інші всі. Не винна ж ти, що хвора,
що бог тобі так затуманив думку,
що скрізь лихе ввижається тобі
там, де його і признаку немає,
що ти собі та й людям труїш радість.
Мені тебе, голубко, дуже шкода.

(Сідає на низенький ослінчик біля ніг Кассандри).

Сестричко, розчеши мені волосся.
Мені казала мати розчесатись,
та бачиш, як заплуталось воно,
та ще тут сі квітки ніяк не вийму.

(Виймає з-за пояса золотий гребінець і маленьке кругле свічадо).

Ось маєш гребінець.

(Подає гребінець Кассандрі, тая бере слухняно, починає розв'язувати стрічки, виймати квітки з волосся. Поліксена дивиться в свічадо).

Кассандра
(шепоче)

Яка хороша
моя сестричка! Заздрісні боги
собі найкраще в жертву вибирають.
О, краще б я тепер мечем жертовним
життя її перетяла, от зараз,
поки вона ще горя не зазнала!

Поліксена

(бачить в свічаді очі Кассандри)

Кассандро, я боюсь твоїх очей!
Чого так дивишся? Що ти шепочеш?

Кассандра

Нічого, ні, нічого. Ти казала,
що хвора я. Так, може, се і правда,
я, певне, хвора, не вважай на мене…
Згадала я про нашого Троїла,
до тебе він такий подібний був…
а надто як лежав мечем пробитий…
спокійний, тихий, гарний… Поліксене,
ти вже забула, чий то був той меч
у грудях брата нашого Троїла?

Поліксена

Кассандро, нащо спогадами труїш?
На те війна.

Кассандра

Ох, так, на те війна:
убити брата, потім заручити
сестру за себе…

Поліксена

Брат давно убитий,
і я його зовсім не пам'ятаю,
та й Ахіллес тоді зовсім не знав,
кого він убивав.

Кассандра

Та ми те знаєм.
І, певне, Ахіллес того не знав,
що в той же час, як він шукав послів,
щоб їх послати у свати до тебе,
твій брат, наш Гектор, саме раду радив,
щоб запалити кораблі ахейські.
В той час, як ти оці квітки з гранати
у кучері вплітала, Гектор наш
думливу голову шоломом зброїв.

Поліксена

Так що? Він мірмідонців не зачепить,
то й Ахіллесові про те байдуже,
як і мені.

Андромаха
(вбігає)

Чи ви те чули, сестри?
Мій Гектор, кажуть, заколов Патрокла.
Се ж Ахіллес Патрокла мав за друга
найпершого…

Кассандра

Ой, горе! кров і помста!
Оце твій шлюб, нещасна Поліксене!

(Бере з-за тринога ножиці і обрізує коси Поліксені).

Поліксена

Ой!

Кассандра

Поліксено, де жалобні шати?

Андромаха

Безумна, що ти робиш?

Кассандра
(в пророчому нестямі)

Андромахо,
сестра по братові жалобу носить,
вдова по мужеві бере ще глибшу,
а сирота загине в сповитку!

Андромаха

Зловіснице, бодай ти заніміла!

Поліксена

Чом ти мені одразу не сказала,
що горе близько? Може б, я могла
затримать Гектора...

Кассандра

Ох, Поліксено,
я завжди чую горе, бачу горе,
а показать не вмію. Я не можу
сказати: тут воно або он там.
Я тільки знаю, що воно вже є
і що його ніхто вже не одверне,
ніхто, ніхто. Ох, якби тільки можна,
то я б сама те горе одвернула!

Поліксене

Та й одвернула б, якби ти сьогодні
сказала Гектору: не йди на бій.

Андромаха

Вже ж ти це знала, — чом же не сказала?

Кассандра

Хоч би й сказала, — хто б мені повірив?

Андромаха

Та як же й вірити, коли ти завжди
не в пору й недоладно пророкуєш?

Поліксена

Віщуєш горе завжди, а чому
й від кого прийде горе, не говориш.

Кассандра

Бо я того не знаю, Поліксено.

Андромаха

То як ми можем вірити словам?

Кассандра

То не слова, я все те бачу, сестри,
що говорю. Я бачу: Троя гине.

Андромаха

Чому? Від кого? Хто її зруйнує?
Атріди? Ахіллес?

Кассандра

Не знаю, сестри.
Я бачу тільки: Троя погибає,
і шлюб дочки Пріама з Ахіллесом,
червоним від крові троянських мужів,
ганебний шлюб не врятував би Трої.
Живі вино готують на весілля,
мерці волають: «Крові дайте, крові!»
...Ох, скільки крові чорної я бачу!
І батько наш коліна обіймає
катам своїх дітей... Я чую крик...
ридає, плаче, скиглить, виє, виє...
То наша мати!... Я пізнала голос!...

Андромаха

Боги всесильні, одберіть їй мову!

Кассандра хапається за голову і з жахом дивиться у простор. Поліксена з плачем кидається в обійми Андромахи.

III

Гінекей Андромахи. Рабині прядуть і тчуть, деякі гаптують і шиють. Андромаха тче великий білий плат, обходячи навколо високі кросна.

Андромаха
(до рабинь)

Підіть на браму ви, Левке й Хрізе,
іди й ти, Айтро; по черзі вертайтесь,
поглянувши на бій і розпитавшись,
про Гектора мені звістки приносьте.

Рабині виходять.

Клімена
(стара рабиня)

Чому ти, владарко, сама не підеш?
Не так би сумувала, подивившись,
як твій герой воює ворогів.

Андромаха

Не можу я, Клімено, я боюся
іржання коней, брязкоту мечів,
і куряви, і крику, а найгірше
того смертельного співання стрілі
Як я те чую й бачу, то здається
мені, що то повстав з безодні Хаос,
що ні людей нема вже, ні богів,
а тільки смерть панує самовладне.
А як не бачу лютої війни,
то й не боюся, і тоді я вірю,
що Гектора ніхто не подолає,
бо він герой понад усіх героїв.

Креуза
(молода рабиня)

Се правда, владарко! Щаслива жінка,
що може про свойого чоловіка
таку сказати правду…

Кассандра
(раптом увіходить)

Правда й щастя!
Як легко ти паруєш їх, Креузо!

Андромаха
(з невиразним страхом)

Чого тобі, Кассандро? Ти, здається,
забула вчора в мене веретено?
Креузо, пошукай…

Кассандра

Не треба, сестро.
Не буду я ні прясти, ані ткати.
Жалобні шати маю, а на покрив
смертельний ти сама давно напряла,
не знаю тільки, чи доткати встигнеш.

Андромаха

До чого ти се кажеш? Я на ложе
для Гектора новий готую плат.

Кассандра

Я тільки се й кажу.

Айтра
(увіходить)

Наш владар в полі
зустрівся з Ахіллесом.

Андромаха

Ох!… І що ж?!

Айтра

Здається, він його перемагає.

Андромаха

Та хто кого?

Айтра

Наш владар Ахіллеса.
На брамі Поліксена аж зомліла,
побачивши, як Ахіллесу скрутно.

Андромаха

От безсоромна! то вона не брата,
а мірмідонця стежить?!

Кассандра

Андромахо,
на неї Мойра наложила руку.
Не ти найнещасливіша у світі,
тож не суди нещасних. Вдів багато,
а межи братом вибирати й милим
не часто мусить жінка.

Андромаха

Що ти кажеш?
Ти, наче п'яна, помішала в купу
і правду, й вигадку...

Кассандра

Вино з водою
помішані стають одним напитком.

Левке
(увіходить і мовчки спиняється)

Ну, що, Левке?

Левке

Не посилай мене
на браму, владарко...

Андромаха

Кажи, що сталось?

Левке

Нічого ще не сталось… я не можу…
Ох, сам Арес пустився б утікати,
не то що смертний…

Андромаха

Що ти жебониш?
Хто ж утікає?

Левке

Владар наш… твій муж…

Андромаха
(замахується на неї човником ткацьким)

Неправда! Як ти смієш?…

Кассандра
(спиняє її руку)

Не поможе
твоя рука проти правиці Мойри.

Андромаха

Геть, геть, зловіснице! Се ти, ти винна,
коли то правда, що говорить сяя!
Ти одібрала Гектору одвагу,
зламала дух зловісними речами,
убила віру й певність. Бо ніколи
мій Гектор не втікав від бойовиська,-
надію ніс, приносив перемогу
і славу. Але ти надію вбила
проклятими словами: «Помста й смерть!»
Бери ж на себе сором і неславу,
що брат нещасний з бою принесе!

Кассандра

Якби приніс хоч їх, я прийняла б.

(Тремтить і, не маючи сили встояти, сідає на перший порожній стілець).

Ох, Андромахо, як я палко прагну,
щоб не були мої слова правдиві!

Андромаха

Якби ти тільки їх не вимовляла
і не труїла нас, то й не було б
лихої правди. Не вгасав би дух.

Кассандра

Зрікаюсь, Андромахо, я зрікаюсь
тих слів зловісних.

Андромаха

Пізно вже, Кассандро,
вже дух погас.

Кассандра
(мимохіть)

Ох! і життя погаслої
Ой, горе! що робити? Я те бачу!
Я бачу: Ахіллес прудкий женеться,
а Гектор упадає… страх і сором
його підбили, а не меч Пелідів.

Андромаха

Ні, ти сама була б зо всього винна,
не страх, не сором і не меч, а ти,
отруйнице, коли ти правду кажеш!…
Ох, що ж вони не йдуть? Я більш не можу…
тих звісток ждати… Я піду сама…

Кассандра
(затримує її)

Я не кажу, нічого не кажу,
нічого не віщую… Тільки бачу!
Осліпніть ви, зловісні очі!…

Хрізе
(вбігає)

Горе!
Поліг наш владар від меча Пеліда!

Андромаха мліє, рабині заходжуються коло неї, голосячи.

Кассандра
(несамовита від туги, промовляє, мов непритомна)

Не страх, не сором і не меч, а я
своєю правдою згубила брата…

(Закриває лице покривалом).

IV

Частина майдану коло Скейської брами оточена муром. Праворуч, трохи в глибині, — храм, ліворуч — брама. Смеркав. Довгі тіні простягаються через майдан.

Невеличкий гурток троянців посередині, межи брамою й храмом, радиться пошепки про щось. Всередині гуртка Долон, колишній наречений Кассандри, — до нього найбільше звертаються ті, що радяться. Кассандра з Поліксеною ідуть через майдан від храму, обидві в чорних жалобних шатах, тільки в Поліксени обрізані коси і непокрита голова, а Кассандра загорнена з головою в довге чорне покривало.

Кассандра
(спиняє Поліксену й стає нерухомо)

Дивись, дивись, які непевні люди
зібрались там…

Поліксена

Чого вони непевні?
То ж Агенор, Гелен і Деїфоб,
а серед їх Долон.

Кассандра

Ох, і Долон!

Поліксена

Чого ти так зітхнула й застогнала?

Кассандра

Нічого, так.

Поліксена

Не можеш ти забути,
що він тобі…

Кассандра

Ох, Поліксене люба,
я не про себе думаю тепер.

Поліксена

Про що ж?

Кассандра
(складає з благанням до неї руки)

Сестричко, рідна, найдорожча,
молю тебе, благаю, не питай
і не примушуй говорити! Може,
се правда, що слова мої отрутні,
що й очі забивають людську силу!
Осліпнути я хтіла б, заніміти...
Ох, се було б таке велике щастя!

Поліксена

Кассандро! схаменись! Де ж та людина,
щоб тішилась каліцтвом чи бажала?

Кассандра

Ось тут вона, з тобою поруч.

Поліксена

Рідна,
ходімо звідси!

Кассандра

Ні, я не піду,
я мушу надивитись на Долона,
бо... ні, нічого... тільки надивитись.
Я не піду... не можу... ти ж іди,
коли ти хочеш.

Поліксена

Я з тобою буду,
самій же так тобі не випадає.

Кассандра

Кассандрі байдуже, що випадає,
що ні, — вона лиш те чинити мусить,
що їй на долю випало.

Тим часом гурток скінчив нараду і розійшовся. Долон, зоставшись без товаришів, наближається до обох царівен.

Долон

Царівни,
вітаю вас.

(Хоче йти далі).

Кассандра

Долоне, стій!

Долон

Що скаже
мені царівна?

Кассандра
(збентежена, шукає, що б спитати. Вона увесь час, поки говорить з Долоном, має покривало, низько спущене на очі, так що обличчя її сливе не видко)

Я… хотіла, власне…
тебе спитати… чи тобі до мислі
були дари на поминках у нас
по Гекторові?…

Долон
(трохи здивовано)

Так, я дуже вдячен
за ласку та за шану.

Кассандра

Чом же ти…
не взяв тепер того щита з собою?

Долон

А нащо був би щит?... Чи ти на здогад,
пророчице?

Кассандра
(злякано)

Ні, ні, Долоне, ні!

Долон
(замислений)

Се правда, я піду в непевну путь...
та тільки щит розвідачу завада...
Я ж мушу крадькома зайти у табор
ахейський, поночі усе розвідать,
підслухати наради й повернутись
теж крадькома.

Поліксена

Прости, воно не личить
до справ громадських дівчині втручатись,-
але спитаю, нащо молодого
тебе старійші на таке обрали?

Долон

Бо молодий ходу звиннішу має,
ступає легше

(сміється)

і втікає швидше!

Кассандра
(впівголоса, до себе)

Як можна ще втекти!

Долон

Що ти сказала?

Кассандра мовчить.

Я знаю, я на те не заслужив,
щоб ти слова на мене витрачала…
а тільки я хотів… Ні, я не вартий…
Вітаю вас, царівни…

(Похиливши голову, налагоджується йти).

Кассандра

Постривай!
Що ти хотів?

Долон

Спитати…

Кассандра

А, спитати!
Ні, не питай, я не люблю питання.

Долон

То я таки піду…

Кассандра

Питай, питай,
я відповім.

Долон

Пророчице, скажи,
чи я верну живий з моєї справи?

Кассандра

Чого ти, власне, в мене се питаєш?
Питай в Гелена, та чи мало же
у нас у Трої віщунів?

Долон

Вже пізно
шукати їх тепер.

Кассандра

Та що ж тобі
з мого пророкування. Про Кассандру
лихая слава в Трої. Хто їй вірить?
Ніхто з людей.

Долон

Не знаю сам чому,
але мені бажалось би почути
на се відповідь, власне, від Кассандри.

Касса н дра

Ти б їй повірив?

Долон

Може б, і повірив.

Кассандра
(гірко)

Та тільки «може»?

Долон

Я вразив тебе?

Кассандра

О, ні, я звикла, що мені не вірять!

Долон

А все ж пророкування вислухають.

Кассандра

На жаль!

Долон

Я прагну вислухать його!

Кассандра

А якби часом я тобі сказала —
я не кажу, се тільки так, наприклад, —
щоб ти не йшов тепер на ті розвідки?
Чи ти б послухав?

Долон

Ні, скажу по правді,
не міг би я послухати тебе,
хоч би ти смерть видиму віщувала,
бо нечестю було б зректися потай
того, що сам же я вхвалив прилюдно,
на що пристав незмушений, по волі.

Кассандра

То нащо знати, що тебе спіткає?

Долон

Так я люблю дивитись долі в вічі.

Кассандра

О, ні, Долоне, ти того не любиш,
ніколи не любив, даремне кажеш!
Ти ще дитина для таких очей!

Долон

Дитина? Я, царівно, повнолітній,
до ради вхожий і до війська здатний,
я не хлоп'я давно.

Кассандра

Але для того,
щоб знести долі погляд, повноліття
твого ще мало.

Долон

Бачу я, царівно,
що ти мені не хочеш відповісти,

і я даремне тільки час гублю,
а я його не маю вже багато.

Кассандра
(здригається при сих словах)

Хто се тобі сказав?

Долон

Ми призначили,
щоб я вернувся, поки зійде місяць.

Кассандра

Але ж тепера місяць рано сходить!

Долон

То ж, власне, я тому не маю часу,
здається, й так його немало згаяв!

Поліксена

Пождав би ти безмісячної ночі!

Долон

Війна не жде, царівно, — поки б ми
безмісячних ночей тих дожидали,
то, може б, місяць освітив руїну
святої Трої. Я піду, царівни.
Щасливі будьте!

(Іде до брами, не оглядаючись, і зникає в ній).

Кассандра мовчки махає йому вслід рукою, а як він виходить поза браму, вона припадає до плеча Поліксени і гірко ридає.

Поліксена

Та чого ж ти плачеш?

Кассандра

Се ж я востаннє говорила з ним!
Що ж я йому казала? Все холодні,

непривітні слова, як ті мечі
ворожії, що мають заколоти
єдиного, коханого Долона!…
Чом я не кинулась йому до ніг?
Чом не благала на богів олімпських,
щоб він не йшов у ту лихую путь?
Чом не сказала: «Ох, не йди, загинеш!»
Чом я хоч поглядом не задержала?
Злякався б він очей тих зловорожих
і, може б… може б, він мені повірив,-
він сам казав, — та, може б, і послухав.
Дитина він перед очима долі,
не зважився б іти на їх огонь,
якби виразно бачив смерть видиму.
Ох, а тепер… Моє єдине щастя
конає там…

Поліксена

Кассандро! та вгамуйся!
Тож він живий! Чого ти так голосиш,
аж моторошно, справді! Не годиться,
ще хто почує! Нам додому час.

Кассандра

Нехай там чує цілий світ! Несила
мені мовчати… Ох, ти ще пізнаєш,
як тяжко найдорожчого втеряти!

Поліксена

Кассандро, годі! Що се ти говориш?
Ходім, тут темно, страшно, я боюся.
Вже пізно…

Кассандра

Пізно… хутко зійде місяць,
освітить поле… Мій Долон на полі
такий самотній, наче кипарис
на роздоріжжі… він такий хисткий,
він молоденький, ніжний — не до зброї,
до ліри, до кітари він удався,
до весняних пісень… Ох, що ж ті руки

порадять проти сих мечів важких,
що здійнялись над ним… Рятунку!

Поліксена

Слухай,
чи ти безумна? Тож збіжаться люди!
Готові ще й ахейці сполохнутись!

Кассандра

Ахейці?… Я замовкну… я не буду…

Довге мовчання.

(Кассандра тремтить всім тілом, спочатку щільно закриває лице покривалом і стоїть нерухомо, потім одкривається і пошепки говорить, стискаючи обидві руки Поліксені).

Ходім на браму… Ти ходи зо мною…
мені так страшно… я боюся долі…

Поліксена

Та як же підемо? На сходах темно.

Кассандра

Ох, ні, не досить темно, я все бачу…

(Простягає руки в простор).

Ох, Артемідо, сестро Аполлона,
богине ясна, погаси свій світач
на сюю ніч, на сю єдину ніч!
Нехай коханці менше мрій зазнають,
вони щасливі й так! Невже для того,
щоб їм, щасливим, марилось любіше,
мені, нещасній, відбереш ти мрію,
останню, розпачливу тую мрію,
що є ще десь на світі мій коханий,
мій, хоч несуджений, та мій єдиний!
Коли то правда, що говорять люди,
немов і ти зазнала раз кохання,
на ймення чистої любові тої,

благаю, зглянься!

Поліксена
(тремтить)

Годі, люба, годі!

Кассандра
(спиняється, потім говорить зміненим голосом)

Так, правда, годі, нащо сі благання?
Що зможуть проти долі всі боги?
Вони законам вічним підлягають
так, як і смертні, — сонце, місяць, зорі,
то світачі в великім храмі Мойри,
боги й богині тільки слуги в храмі,
всі владарки жорстокої раби.
Благати владарку — даремна праця,
вона не знає ні жалю, ні ласки,
вона глуха, сліпа, немов Хаос.
Рабів її благати — і даремне,
і низько, я рабинею рабів
не хочу бути!

Поліксена

Схаменись, нещасна!
В таку хвилину ти гнівиш богів?
Чи мало ще вони тебе карали
за се твоє зухвальство? Хочеш кари
ще більшої?

Кассандра

Якої ще? Не може
рабиня долі, Артеміда тиха,
ні на хвилину запалить раніше,
ні погасити місяця на небі
проти того, як доля призначила
ще споконвіку. Не боюсь я кари!...
Ходім на браму!

Ідуть обидві по сходах на мур коло брами; тим часом, поки вони йдуть у темряві, тихо на виноколі за муром небо починає злегка червоніти.

Поліксена
(стоячи на мурі над брамою)

Що се? там пожежа?
Долон ахейський табор запалив?

Кассандра
(теж над брамою)

Ні, ні… се не пожежа…

Поліксена

Що ж то?

Кассандра

Стій!
Мовчи!

Довга мовчанка.

Небо все яснішає, з-за виноколу показується повний місяць. Кассандра закриває лице щільно обома руками і стоїть мов скаменіла.

Поліксена
(тулиться до Кассандри)

Ой, люба…

Кассандра

Я боюся долі…
вона так дивиться отим великим
та білим оком…

(Показує на місяць).

Ой, вона все бачить!
Ніде, ніде нема від неї схову!…
А я тепер не бачу! Де Долон?

Поліксена

Припав і лізе по валах помалу.

Обидві царівни стоять якийсь час нерухомо, їх чорні постаті різко визначаються в місячному світлі.

Поліксена

Тепер підвівсь… до табору пішов.

Кассандра

Ой, лихо, йдуть!

Поліксена

Хто? де?

Кассандра

Он тії два. Ідуть… ідуть…

Поліксена

Нічого, місяць окрився
за хмару, і Долон припав додолу.
Вони не бачать.

Кассандра

Але я, я бачу!

(Голосно кричить).

Долоне!

Поліксена

Божевільна! він почув!
схопився бігти! Вже за ним погнались…

Кассандра поривається кинутися з муру на поле, сестра утримує і бореться з нею.

Кассандра

Пусти мене… пусти мене… пусти!
Я мушу з ним… пусти мене!!

Поліксена

(щосили кричить)

Рятунку!
Гей, люди! слухайте! сюди, стороже!

Прибігають вартові вояки і помагають Поліксені утримати Кассандру.

Кассандра

Лишіть мене! Його, його рятуйте!

1-й вартовий

Кого?

Кассандра

Долона! Там його мордують.

2-й вартовий

Де?

Кассандра

Там, у полі. Ой рятуйте, люди!
Скоріш біжіть!

1-й вартовий

Царівно, ми не можем, —
нас тільки двоє! У ворожий табор
побігли б ми хіба на певну згубу.

Кассандра

Та де ж ті всі троянці? поховались?
чи неживі? Гей, люди! люди! люди!!

Починають збігатись на майдан люди.

Поліксена

Вже люди йдуть.

Кассандра

Пустіть мене!

(Несамовито пручається, далі обкидається назад, знесилена боротьбою і розбита жахом).

Вже пізно!..

Деїфоб і Гелен *(брати Кассандрині, надійшли з людьми і, взявши за руки, хотять звести Кассандру з брами)*

Ходи додому, сестро!

Кассандра
(відпихає їх)

Гетьте! гетьте!
Се ви його убили!

(Раптом стишується і говорить зовсім убитим голосом).

Ні, се я...

(Покірно дає себе вести і йде, ледве переступаючи, так, що її більше несуть, ніж ведуть).

Місяць ховається за хмару, і темна купка людей, що веде Кассандру попід муром, ледве мріє, а далі зливається з глибокою тінню від храму.

V

Покій Кассандри. Нема нікого.

Деїфоб
(ввіходить)

Кассандро! сестро! де се ти? Рабині!

(Плеще в долоні і гукає).

Рабині, гей!

З сусіднього покою увіходить рабиня старенька.

Рабиня

Що, владарю?

Деїфоб

Та що се,
невже моя сестра служниць не має,
що й не докличешся нікого?

Рабиня

Вжеж,
пророчиця рабинь всіх розпустила,
казала: годі вже тих царських звичок,
час привикати без рабинь до праці,
бо хутко здасться.

Деїфоб

От нові ще примхи!
А ти чия?

Рабиня

Царівни Поліксени.

Деїфоб

Ну, все одно, піди поклич сестру.

Рабиня

Котору? Поліксену?

Деїфоб

Ні, Кассандру,
та хутко.

Рабиня
(йде воркотячи)

Хутко! бач, який швидкий.
Старі вже ноги в мене, де тут хутко…

(На порозі).

Та он вона й сама… Царівно, швидше —
там братик дожидається…

(Виходить).

Кассандра
(з кужілкою за поясом і з веретеном іде прядучи)

Вітаю.

Деїфоб

І що ти справді вигадала, сестро?
Рабинь всіх розпустила, а сама
кужілки з рук не випускаєш.

Кассандра

Брате,
воно завчасу краще привикати
до неминучого.

Деїфоб

Се рабська мова!
Царівна так би не сказала зроду.

Кассандра

А що ж казати?

Деїфоб

«Або царювати,
або загинути!»

Кассандра

Ми всі загинем,
та не царюючи.

Деїфоб

Дай спокій, сестро,
і не частуй мене пророкуванням.
Се чисте горе: брат — пророк, сестра —
пророчиця, нема де проступити
у власнім домі за віщунством рідних.
Ось ти взяла кужілку, се й гаразд,
казати правду, дівчині се личить
далеко краще, ніж пророча мова.
Отож пряди й не пророкуй.

Кассандра

Я, брате,
сама б радніша прясти білу вовну,
ніж віщувати всім нам чорну долю.

Деїфоб

Пряди, пряди — ниток багато білих
зарученій потрібно на весілля,
на шлюбні шати й на дари для гостей.

Кассандра

Се й ти вже, брате, бачу, у пророках,
та шкода, що не в пору й не до речі.

(Ображена одвертається).

Деїфоб

І в пору, і до речі. Я, сестрице,

не звик даремне марнувати мову.
Якщо кажу, то, значить, варто слухать,
а ти хоч і віщунка, та сама
своєї долі, видно, не вгадаєш,
то я тобі скажу: ми заручили
тебе оце тепер за Ономая,
царя лідійського.

Кассандра

Зарані, брате,
говориш ти мені: «Ми заручили»,
бо ще ж я не рабиня поки що
і маю власну волю.

Деїфоб

Ні, Кассандро,
бо кожна дівчина, чи то рабиня,
чи то царівна, слухає родини.

Кассандра

Я, брате, й не рабиня, й не царівна,
а більше й менше, ніж вони обидві.

Деїфоб

Я не для загадок прийшов сюди,
не для пустих розмов. Кажу виразно,
що ти заручена. Цар Ономай
тебе собі жадає в нагороду
за спілку й поміч проти ворогів.
Хвалився він, що піде в бій сьогодні,
і всіх своїх лідійців поведе,
і що не зайде сонце, як вже буде
розбите впень усе вороже військо.
«Коли се правда, — ми сказали, — завтра
ти поведеш Кассандру до намету».

Кассандра

Хіба що такі «Коли се правда...» Власне,
що се неправда.

Деїфоб

Я не сподівався,
що ти, троянка і дочка Пріама,
так самолюбно можеш відрікатись
подать рятунок Трої і родині.
Атрідова дочка була величніш,
недарма еллінки проти троянок
так величаються, бо вийшла з них
славутня Іфігенія, що радо
життя своє дівоче положила
за славу рідного народу.

Кассандра

Брате,
не знаєш ти ціни жіночим жертвам,
а я тобі кажу: з усіх жінок
славутня Іфігенія зложила
ще не найбільшу й не найтяжчу жертву.
Ох, скільки тяжких, хоч безславних жертов
зложили ті жінки, що не лишили
імення по собі! Якби схотів ти
від мене жертви крові, певне б, я
її здолала дати, але сеї —
не можу, брате, я не героїня.

Деїфоб

Так, я се бачу, ти сестра Паріса,
але не Гектора. Наш Гектор міг
життя віддати, жінку залишити,
осиротити сина для рятунку
або для честі Трої. А Паріс
готовий для Гелени загубити
весь рідний край. Отак і ти, Кассандро,
для тіні млявого свого Долона,
хоч сам він був зрадливий проти тебе,
готова всіх нас утопити.

Кассандра

Брате!
Не ображай загубленої тіні!
Ти кажеш, млявий був Долон, зрадливий?

Чому ж той млявий та пішов на згубу,
на смерть видиму в той час, як ніхто
з моїх братів-героїв не одваживсь?
Либонь, тому, що Гектор вже був мертвий,
а Деїфоб одважний тільки словом.

Деїфоб

Старий я для розвідок. Ти ж, Кассандро,
ще молода, щоб старшого судити.

Кассандра

Над всіх старших найстарша Правда, брате.

Деїфоб

Лишім. Хто вмер, не встане. Річ не в сьому,
а в тому, що повинна ти вчинити
для щастя й для рятунку всеї Трої.

Кассандра

Почім же знаєш ти, що в тім рятунок?

Деїфоб

Я знаю те, що се остання змога.
Чи ти даси рятунок — невідомо,
але повинна ти вчинить сю пробу.
Коли уб'ють лідійця — люди скажуть:
«Що ж, не судилось!» А як ти відмовиш,
то скажуть всі, що ти нас загубила.
Цар Ономай до тебе зараз прийде,
щоб ти йому сама сказала слово.
Єдине слово «згода!» — і лідійці,
вшиковані до бою, рушать зараз.

Кассандра

Мій брате, се була б потрійна зрада —
себе самої, правди і лідійців,
бо я отим одним-єдиним словом
погнала б на погибель ціле військо.

Деїфоб

Миліш тобі чужинці, ніж родина!

Кассандра

А нащо ж нам даремне їх губити?
Не врятував нас Гектор богорівний,
куди ж сьому лідійцеві!

Деїфоб

Кассандро,
забула ти, що був тоді Пелід,
теж богорівний, ще й богорожденний,
тепер його нема.

Кассандра

Так говорила
Пентезілея, красна амазонка,
що згинула за Трою без пори.

Деїфоб

Та що Пентезілея! Все ж то жінка! —
не жінці врятувати Іліон.

Кассандра

Се правда, брате, отже, й не Кассандрі.

Деїфоб
(гнівно)

Гей, не чіпляйсь до слів!

Стара рабиня
(входить)

Там той, чужий,
все домагається, чому його не кличуть.

Кассандра

Скажи йому, щоб він ішов сюди,

а ти лиши нас, брате.

Деїфоб

Що ж ти скажеш?

Кассандра

Що бог мені звелить.

Деїфоб

Ну, пам'ятай,
як тільки бог звелить сказать: «Не згода»,-
до тебе ймення зрадниці пристане
віднині і довіку.

Кассандра

Деїфобе!

Деїфоб

Я перший прикладу його до тебе
прилюдно, на майдані. Пам'ятай.

(Виходить).

Ономай
(входить і спиняється у порога. Мовчання)

Царівно, радуйся.

Кассандра мовчить.

Я соромливість
високо поважаю, але все ж
бажав би я почути слово,
хоч те єдине, що мені належить.

Кассандра

Ти певен, що воно тобі належить?

Ономай

Твій батько й брат запевнили мені
те слово.

Кассандра

Так від них ти й чув його,
а я тобі його не запевняла,
та ти ж і не просив, і не питав,
а хочеш просто взяти як належне.

Ономай

Прости, царівно, знаю, що дівчата
солодкі речі люблять, але я
не вдавсь для того. В мене річ коротка,
не ти мене, а я тебе посватав,
то, значить, уподобав, справа ясна.
Адже тебе за жінку я бажаю.

Кассандра

Як можеш ти мене бажать за жінку?
Ти ж бачиш, я душею не твоя.

Ономай

Як буде мій сей стан, і сії очі,
і сі уста, вся горда пишна постать,
то де ж із них подінеться душа?
Адже й вона тоді моєю буде.

Кассандра

Не більше, ніж душа твоїх рабинь.

Ономай

Не прикладай сюди рабинь, Кассандро!
Царицею ти будеш так, як личить
моїй дружині і дочці Пріама.

Кассандра

Не личить їй десь по неволі жити,
хоч би й царицею.

Ономай

Я ж не беру тебе
рукою збройною, по волі підеш.
Я міг би прилучитись до ахейців,
і зруйнувати Трою, і забрати
тебе в полон, але я чесно хочу
тебе від батька взяти, заслуживши
послугою великою.

Кассандра

Купити
мене ти хочеш, царю?

Ономай

Всі герої,
найбільші навіть, купували так
собі жінок.

Кассандра

То не було геройство.
Герой користі не шукає зроду.

Ономай

Геройство мусить мати нагороду,
се і боги, і люди признають.

Кассандра

Хіба не досить слави?

Ономай

Слави маю
я й так, царівно, досить, а дружини
не маю ще, от і беру тебе.

Кассандра

Уже й береш? Я ще не віддаюся.

Ономай

Царівно, правду мовити, я честь
хотів тобі, питаючи, зробити,
як жриці божій і царівні Трої,
а в нас у Лідії нема звичаю
дівчат питати, коли батько згоден.

Кассандра

Знай, Ономаю, шлюб такий не буде
з Кассандрою щасливий.

Ономай

Не лякай,
пророчице, мене пророкуванням.
Я думаю, що й доля любить сильних,
одважних і рішучих; кожна жінка
повинна їх любити, а не любить,
то муситиме полюбити.

Кассандра

Царю,
не знаєш ти мене, що так говориш.

Ономай

Жінок я досить знаю.

Кассандра

Та Кассандра
ще не була між ними.

Ономай

От тому
я й хочу взять її.

Кассандра

На лихо взяв би!
Я не люблю тебе.

Griffith

Полюбиш!

Кассандра

Ні, ніколи
не полюблю того, хто так підступно
скористав з нашої недолі.

Griffith

Хто так славно
твій край відрятував?

Кассандра

Не квапся, царю,
то ще лежить у Зевса на колінах.

Griffith

А якби стало так?

Кассандра

Я оборонцю
хвалу і дяку склала б, якби він
покинув вимагати в нагороду
мене...

Griffith

Я бачу, ти, царівно, мудра!
«Хвала і дяка» — от і вся заплата.
Та се я дам якому злидареві
від свого столу м'яса, то й почую
хвали і дяки досить.

Кассандра

Чи ти бачив,
як оборонця визволені славлять?

Griffith

Не раз, не два! Скажу тобі, царівно,
що переможця і не так ще славлять
подолані. Я й те і друге знаю —
ціна обом однакова, бо все то
безсилля силу славить. Але силу
віддати за таке — збожеволіти!
Я не безумний. Голову нести,
губити військо, щоб «хвалу і дяку»
сказав хтось по-троянськи? Я се дома
почую по-лідійськи від жіноцтва,
як військо приведу назад без бою.

Мовчання.

Так що ж, царівно?

(Налагоджується йти).

Кассандра мовчить, але, видимо, бореться з собою.
Ономай бариться, завваживши се.

Деїфоб
(увіходить. Завваживши нерішучі постави обох, проникливо і грізно дивиться на Кассандру)

Згода, сестро?

Кассандра

Згода!

Ономай

По щирості?

Кассандра

Як голову нести,
губити військо ти готов за теє,
щоб я сказала: «Сі уста твої,
ся постать, сії очі», — добре, згода.
Коли твій люд готов своїх жінок
лишити вдовами, аби цареві
здобути наречену — добре, згода.
По щирості кажу!

Ономай

Чудна у тебе,
Кассандро, щирість. Ну, та годі
змагатися словами, час іти,
щоб заслужити ділом нагороду.

Кассандра

Які діла, така і нагорода!
Прощай же, Ономаю!

Ономай

Будь здорова.

Ономай і Деїфоб виходять. Знадвору чутно глухий лемент великої юрби.

Поліксене
(вбігає)

Кассандро, пробі, що ти наробила?

Кассандра

Я мусила, сестрице, дати слово.

Поліксена

Так ти дала? Так, значить, то неправда?

Кассандра
(холодно)

Ти, Поліксене, чиниш, мов безумна;
не знаєш, за що і кориш і хвалиш.

Поліксена

Хвалю за те, що ти вволила волю
і батька, й брата, і всії родини.

Кассандра

То, значить, і твою?

Поліксена

Та що ж, сестричко,
видима смерть страшна.

Кассандра

А для рятунку
не варто жалувать хоч і сестри?

Поліксена

Але ж тобі там буде добре, люба,
царицею у Лідії багатій,
її ж недарма золотою звуть.

Кассандра

На золото Кассандра не жадібна,
і з неї досить однії обручки.

(Дивиться на Долонову обручку на своїй правиці).

Поліксена
(пестить її)

Сестриченько, я знаю, як се тяжко
забути милого, та нащо ж мертвим
щось інше, крім волосся, сліз і жертви?
Долонові ти справиш гекатомбу,
як богові, бо Лідія багатша
від Трої, там царицею ти будеш.

Кассандра

За нелюбом?

Поліксена

Та що робити, сестро?
Чи то ж багато є таких, що йдуть
по волі й по любові? Се вже доля
така жіноча слухати не серця,
а волі рідних — добре ще, ян рідних,

а то ж не раз і переможець гордий
примусить бранку за дружину стати.
Он Деїфобова Антея йшла
за нього по неволі, а протеє
тепер вона йому дружина вірна
і дітям ніжна мати.

Кассандра

Поліксене,
а якби знов посватали тебе
після Пеліда за якого-небудь?

Полікс ена

Та що ж… я знаю, другого не буде
такого, як Пелід, але ж мені
довіку дівувати не годиться,
і я пішла б, якби хто був до пари,
як не дружину, то діток любила б,
як не кохання, то хоч господарність,
покірливість і вірність принесла б
дружині в посаг.

Кассандра

А якби не мала
нічого, крім ненависті й прокльонів,
то що б ти принесла своїй «дружині»?

Поліксена

Яка ти знов страшна, як се говориш!
Кассандро, признавайся, значить, правда,
що ти його кляла і віщувала
йому й лідійцям згубу?

Кассандра

Відки знаєш?

Поліксена
(трошки збентежена)

Мої рабині під вікном були,

сушили вовну, чули ненароком
розмову вашу. І не знаю, як
твої слова передались лідійцям.
Ти чула гомін? То гукало військо
лідійське: «Царю, ми не йдем на згубу,
Кассандра закляла! Ми йдем додому!
Хай гине Троя, як їй те судилось!»
І вже три лави подались додому.

Кассандра
(мимохіть)

Хвала богам!

Поліксена

Кассандро! безсоромна!

Кассандра

Але ж вони б загинули всі марне,
бо се ж їх смерть — заручини мої!

Поліксена

То нащо ж ти дала цареві слово?

Кассандра

Не обертай меча в гарячій рані!
Се нечесть, Поліксено, тяжкий сором
на голові моїй, отеє слово.
Се примус і ненависть промовляли
ганебне слово, а не я. Ой, сестро!
Я так його ненавиділа палко,
його і все його безглузде військо,
оту юрбу рабів! Я радо, щиро
промовила — їм на погибель — «згода»!

Поліксена

Страшна, незрозуміла ти, Кассандро!

Андромаха
(увіходить)

Хвала богам! Пішли-таки лідійці!
Пішли на бій. Цар Ономай сказав:
«Я маю слово згоди від Кассандри».
Гелен запевнив, що по птаству бачив
щасливий знак на шлюб і перемогу,
а Деїфоб сказав, що то неправда,
немовби ти кляла царя й лідійців.
І заспокоїлись вони, й пішли.

Кассандра

Гелен казав, що він по птаству бачив
щасливий знак на шлюб і перемогу?
Неправду він сказав!

Андромаха

Та що, Кассандро,
доволі з нас уже твоєї правди,
зловісної, згубливої, так дай же
нам хоч неправдою пожить в надії.
Ох, я вже втомлена від тої правди!
Ой, дай мені хоч сон, хоч мрію, сестро!
Дай вірити хоч день, що мій синочок,
Астіанакс єдиний, буде жити,
що не загине він од рук ворожих
і буде сильний, владний, богорівний,
як був його отець, мій любий Гектор!
Ох, дай мені хоч сон, хоч мрію, сестро!

Кассандра

Для сну, для мрії ти згубить готова
усе те військо? Сором, Андромахо!

Андромаха

Не сором, ні, і кожна мати скаже,
що се не сором. Що мені чужинці?
Чого я маю жалувати їх?
А може ж, то і правда, що врятують
вони нам Трою? Може ж, то і правда?

Кассандра

Та тільки «може»!

Андромаха

Досить і того.
Надія є, Кассандро, є надія!

Кассандра

Прошу тебе, сестрице Поліксено,
пошли свою рабиню по Гелена.

Поліксена

Гаразд.

(Виходить).

Андромаха

Нащо тобі Гелен?

Кассандра

Я хочу
його спитати. Я собі не вірю.
Вже бачиш, довершилась божа кара:
не тільки інші, а й сама Кассандра
зневірилась в Кассандрі. Я не знаю,
чи все те правда, що тепер я бачу.

Андромаха

А що ж ти бачиш?

Кассандра

Годі, Андромахо,
мене питати, щоб потім клясти.
На голові моїй вже й так прокльони
тяжать, немов залізна діадема,
сплелися над чолом слова вразливі,
немов гадюки над чолом Медузи,
шиплять вороже, труять, глушать розум…
Іди, збери своїх рабинь, звели їм
кітари й флейту взяти і музику

збратати з ніжним співом, може, сон
і мрію золоту вони накличуть
тобі на очі, втомлені від сліз.
Є в тебе фінікіянка рабиня,
ота, що вміє змії замовляти,
вона приспить в тобі змію тривоги,
і ти заснеш, і в сні тому не буде
нічого злого, ні війни, ні смерті,
ні страху, ні Кассандри.

Андромаха

Не глузуй.
Я вірю, що таки лідійці прийдуть
з царем і з перемогою. Прощай!

(Виходить).

VI

Той самий Кассандрин покій. Кассандра і Гелен.

Кассандра

Так ти скажи мені по правді, брате,
яку ти провість по пташках побачив?

(Дивиться йому в вічі, Гелен їх спускав додолу).

Гелен

Та що там! Ми обоє віщуни
і добре знаєм, що пташки, й утрібки,
і кров, і дим від жертви — все то тільки
покраси й покривало голій правді,
про людське око. Адже тая правда —
цнотлива дуже і поважна жінка,
і сором їй ходити без одежі.

(Сміється).

Кассандра

Але й сама я жінка, отже, правду
я можу бачити й невбрану.

Гелен

Сестро,
скажи мені, хто бачив голу правду?

Кассандра

Я бачила її аж надто часто!

Гелен

Чи певна ти, що ти її очима
своїми не наврочила?

Кассандра

Гелене,

торкнувся ти до виразки палкої,
але стерплю одважно, хочу щиро
порадитись тебе, — ти наймудріший
з усіх братів, гнучкий і тонкий розум
у тебе, як вогонь.

Гелен

Або як вуж?
Фрігійський розум, сестро! Ми, троянці,
за довгий час облоги вже навчились
звиватися вужами. Що робити?
Коли б ти бачила, як Деїфоб
звивавсь перед лідійцем, ти б сказала,
що й другий брат гнучкий-тонкий вробився.

Кассандра

Не говори мені про гнучкість плаза,
для мене то не мудрість, а гидота.
Скажи мені по щирості, як брат
сестрі коханій: чи ти справді думав —
чи по пташках, чи просто, все одно,-
що в сих заручинах рятунок Трої
і що рятунок той дадуть лідійці?

Гелен

Ти завдала мені трудне питання.
По щирості: раз думав, а раз ні.

Кассандра

Як розуміти се?

Гелен

А так. Спочатку
я певен був, побачивши те військо,
наїжене списами, незчисленне,
на силу свіже, на одвагу дуже,
що еллінам, потомленим війною,
знесиленим облогою, не встоять
проти царя, жадібного звитяги.
І певен я: коли б та перемога

була в руці в Гелени, в Поліксени,
чи в Андромахи, чи в котрої хочеш,
та не в твоїй, — вона була б за нами.

Кассандра

Чи й ти гадаєш так, що все нещастя
походить від Кассандри?

Гелен

Хоч не все,
але багато.

Кассандра

Брате! що ти кажеш?!

Гелен

Ти щирості хотіла, і вволив я
твоє бажання, не моє, сестричко.
Та я тебе, Кассандро, не картаю,
невинна ти з своєї вдачі. Певне,
боги в тім винні, що дали тобі
пізнати правду, сили ж не дали,
щоб керувати правдою. Ти бачиш
і, склавши руки або заломивши,
стоїш безвладна перед тим привиддям
страшної правди, мов закам'яніла,
немов на тебе глянула Медуза,
і тільки жах наводиш на людей.
А правда від того стає страшніша,
і люди тратять решту сили й глузду
або ідуть з одчаю на пропаще,
а ти тоді говориш: «Я ж казала!»

Кассандра

А що ж би ти зробив?

Гелен

Те, що роблю.
Я а правдою борюсь і сподіваюсь

її подужати і керувати,
от як стерничий кораблем керує.

Кассандра

А Мойра, брате, невблаганна Мойра?
її ж бо воля світом всім керує,
а ти се мав би керувати нею?

Гелен

Не так, Кассандро. Мойра так врядила,
щоб був і світ, і море, і керманич,
і корабель, і бурі, і погода,
і скеля, і затока; щоб була
і боротьба, й надія, й перемога,
і правда, і… неправда.

Кассандра

Коли так,
вона бажає, щоб була й Кассандра.

Гелен

І щоб Гелен боровсь проти Кассандри.
Оцю я правду бачу і борюся,
щоб нам троянський корабель стягти
з тієї мілизни, куди Кассандра
його загнала правдою своєю.

Кассандра

А ти його неправдою врятуєш?

Гелен

Що правда? Що неправда? Ту брехню,
що справдиться, всі правдою зовуть.
Одного разу раб мені збрехав,
що мій фіал украдено, бо просто
не хтілося йому шукать фіала,
а поки лінувався раб, то й справді
фіал було украдено. Де правда
була тут, де брехня? Тоненька смужка

брехню від правди ділить у минулім,
але в прийдешньому нема вже й смужки.

Кассандра

Коли хто каже те, в що й сам не вірить,
то се неправда явна.

Гелен

А як скаже,
хоч в добрій вірі, тільки помилившись,
не до ладу, то се вже буде правда?

Кассандра

А як же ти, Гелене, одрізняєш
брехню від правди?

Гелен

Та ніяк. Я просто
даю їм спокій.

Кассандра

Як же ти віщуєш?
Що кажеш людям?

Гелен

Те, що треба, сестро,
те, що корисно або що почесне.

Кассандра

Невже ніколи ти того не бачиш,
що буде, неминуче, невблаганне?
Невже тобі не каже в серці голос:
«Так буде, так і буде, не інакше!»

Гелен

По щирості сказавши, — ні, ніколи.

Кассандра

То нам порозумітись дуже тяжко.
Але скажи, як можеш ти прилюдно
казати: «Бог мені відкрив… я бачив…
я голос чув таємний», — коли то
неправда все?

Гелен

Знов правда і неправда!
Лишім оці слова, нема в них глузду.
Ти думаєш, що правда родить мову?
Я думаю, що мова родить правду.
А чим же нам таку назвати правду,
що родиться з брехні? Чи ти ніколи
не бачила такого народження?
Я бачив безліч разів. Слово плідне
і більше родить, ніж земля-праматери.

Кассандра

Але ти сам сказав: «Роблю, що треба,
і що корисно, що почесне». Нащо ж
потрібно удавати віщуна?
Хіба корисно то, хіба почесне?

Гелен

Авжеж! Якби сьогодні батько й браття
і з ними всі троянці і троянки
лідійців умовляли та благали,
ні на що б не здалось те все, — лідійці
сказали б тільки: «Закляла Кассандра,
пророчиця, — війна і шлюб нещасні».
А я прийшов з повагою жерця,
в віщунській діадемі, патерицю
посріблену здійняв високо вгору,
мов блискавка, вона свінула в вічі
усім чужинцям. Я сказав: «Мовчіть
і ждіть. Я випустив із храму
свячених голубів». Замовкли миттю
і галас, і розмови. Я сказав:
«Цар Ономай образив Аполлона,
засватавши пророчицю його

і не спитавши згоди стріловержця,
і бог за те свій гнів йому прорік
устами віщими Кассандри. Можна
ще одвернути гнів, офірувавши
для бога пишну гекатомбу з білих
волів, що не були ще під ярмом».
«Я обіцяю!» — крикнув цар лідійський.
А я гукнув: «Я бачу, голуби
вернулись і годують голуб'яток!
Щасливий поворіт і шлюб щасливий!»
І словом тим я переміг тебе,
видюща сестро.

Кассандра

Чи надовго, брате?

Гелен

Побачимо! Се правда, що на полі
воюють не лідійці й не ахейці,
а ти і я. Одвагою керує
Гелен, а розпачем Кассандра править.

Кассандра

А що, коли Кассандра переможе?
Чим виправдить Гелен свою неправду?

Гелен

Прилюдно скаже: «Се сам Ономай
себе згубив, бо замість гекатомби
саму обіцянку дав Аполлону».
Собі ж він скаже: «Зброя поломилась,
але ми іншу знайдем. Все ж почесніш
при зброї гинути, ніж голоруч».

Кассандра

Чому ж ти й сам не йшов у бій сьогодні,
не з патерицею, — з мечем і списом?

Гелен

Бо меч і спис мала для мене зброя,
бо людські душі — от моє знаряддя,
крилате слово — от моя стріла,
люд проти люду — от мій поєдинок!
Усім тим правлю я, фрігійський розум.
Ся діадема, сяя патериця —
то знаки влади над всіма царями.
Я рівного собі не маю тут
з-поміж усіх владарів і героїв.
Ти тільки рівна, може, навіть вища,
і ми боротись будем до загину.

Кассандра

Ох, я сама не знаю, чи хотіла б,
чи ні тебе перемогти сьогодні!
Ненависний мені той шлюб, мов смерть,
я так його боюсь, як згуби Трої.

Гелен

Либонь, у тебе не фрігійський розум.
Чи ти не чула, як боги часами
своїх обранців хмарою вкривають?
У мене є тайник під олтарем,-
як станеш ти з тим Ономаєм поруч,
приносячи богам весільну жертву,
від жертви піде дим, сірчана хмара,
а як розійдеться — замість Кассандри
порожнє місце буде. Розумієш?

Кассандра

Се стид і ганьба — радити таке!
Чи се, по-твоєму, «почесний» вихід?

Гелен

Зате корисний і безпечний, сестро.

Кассандра

Вже краще б я себе мечем убила!

Гелен

І тим роздратувала б Ономая,
а слово все-таки своє зламала б.
І некорисно, й непочесно, сестро.

(Дивиться з усміхом на неї).

Ми не однакові, а все ж ми рівні,
як не в ділах, то все ж хоч у думках.

Поліксена
(входить)

Цар Ономай убитий, а лідійці
урозтіч кинулись. Ой, горе, горе!

Гелен

Радій, Кассандро, ти перемогла!

Кассандра
(віщим голосом)

Не я, а Мойра. Я її знаряддя.
Тонкий фрігійський розум і гнучкий,
його зігнула Мойра і зломила,
її правиця і важка, й тверда,
вона кує з народів зброю світу,
а я і ти — ми тільки цвяхи в зброї.
Не перецінюймо себе, Гелене.

Андромаха
(вбігає й несамовито кидається до Кассандри)

Ти, люта згубо, всіх нас загубила!

Кассандра
(спокійно показує на Гелена)

Питай його, чом він не врятував.
Ми віщуни обоє — значить, рівні.

(Виймає з-за пояса кужілку і сідає прясти).

VII

Великий майдан з храмом посередині на чималому підвищенні. Праворуч в глибині двір царя Пріама, ближче до сцени різні інші будови міста Іліона. Ліворуч близько до сцени Скейська брама. Ясний ранок, майдан залитий сонцем. Велика юрба люду троянського то входить, то виходить у браму, товпиться перед храмом, гомонить то дужче, то тихше, часом зовсім затихає і жде чогось насторожившись. З царського двору виходить Гелен в святочній білій одежі, у срібній діадемі, з білою посрібленою патерицею в руці, іде урочисто гієратичною походою.

Голоси в народі

Гелен іде! Дорогу прозорливцю!

Гелен

(зіходить на храмовий перистиль і дає знак патерицею, стукнувши нею тричі об мармуровий поміст, далі починає промову велично-віщим голосом)

Батьки, брати й синове! рідна Троє!
Боги з Олімпу зглянулись на сльози,
на гекатомби, на благання наші,-
без зброї подолали ворогів.
Зевс еллінам поклав у серце звагу
по добрій волі залишити Трою.
Підіть за браму — зник ахейський табор,
лиш кінь один стоїть на таборищі,-
богам троянським в дар дали ахейці
того коня. Він з дерева, не пишний
і не коштовний військовий дарунок,
та він дорожчий нам від срібла-злота,
від мармуру й каміння дорогого.
Дарунок згоди ліпший над здобуток,
що на війні ціною крові взято.
Ахейці відплили від нас по волі
своїх і всіх богів, а дар лишили
на знак пошани й згоди. Честь ахейцям!

Люди

Ахейцям честь!

Голос Кассандри
(з храму)

За кров, за смерть, за сльози!

Деїфоб
(обертаючись до дверей храмових)

Мовчи, Кассандро!

Гелен
(до троянців)

Вам, троянські мужі,
я раджу дар той повезти у храм
і край Палладіона там поставить.

Кассандра
(з'являється на дверях з чорною патерицею і простяга її, немов загороджуючи вхід)

Я не пускаю в храм.

Гелен
(одбиває її патерицю своєю)

Вступись, Кассандро!

Кассандра
(знов загороджує)

Мені належить влада не пускати.
Чоловіки не сміють наближатись
до постаті Паллади. Я сторожа
Палладіона. Ти вступись, Гелене,
гляди своїх пташок.

(Дивиться йому в вічі, він спускає патерицю).

Нечистий дар!
Проклятий дар!

Люд порікує, видимо збентежений.

Голос з юрби

Та геть її женіть,

зловісницю!

Другий голос

Мовчи! вона ж царівна!

Перший голос

Дарма!
Вже те її пророкування
уїлось нам в печінки. Не доки ж
терпіти се!

Третій голос

Убить її!

(Якийсь молодик заміряється списом).

Гелен
(здержує знаком руки)

Не руште!
Не проливайте крові — там святиня!

Деїфоб

То як же буде, брате, з подарунком?

Гелен

Ми храм новий збудуємо для нього,
«храм згоди» буде зватись. Поки що
стоятиме в царськім дворі дарунок.

(До Деїфоба).

Ти признач сторожу для пошани.

Кассандра

Сліпий побитих на сторожу ставить!

Деїфоб

Кассандро!

Гелен

Брате, й ви, троянські мужі,
перевезіть коня в царське подвір'я.

Деїфоб дає знак рушати і подається сам до Скейської брами.

Голоси з люду

Гелен наказує! Рушаймо, браття!
Гелена хай боги благословлять!
Він розум наш! Він наше око ясне!

Кассандра

Єдине око — й те більмом зайшло!

Увесь люд рушає за Скейську браму.

Гелен

Кассандро, слухай, нащо ти мене
на пробу ставиш дотинками тими?

Кассандра

На пробу, чи не станеш раз видющим.

Гелен

Кассандро, се ж безумство! Річ видима:
ахейський табор спорожнів; на морі
ані човна, ні цяточки немає.
Розвідачів далеко розсилали
ми з Деїфобом, найбистріших хлопців
і кінно, й піхотою. І не видко,
щоб де була яка залога, чати
чи щось подібне.

Кассандра

Дурно не дає
дарунків ворог.

Гелен

Та же той дарунок —
то миру знак. Чи ти ж не розумієш?

Кассандра

Вже ж ні. Якби оце посеред моря
палка жарина плавала на хвилях,
розжеврена вогнем, — то був би знак
воді від полум'я на мир. Та хто ж би
збагнув такеє?

Гелен

Люди не стихії,
і лиху, й гніву людському є край.
Ахеянок вже підросло багато
за час війни, і, може, Менелай
молодшу дома знайде від Гелени.

Кассандра

Гелену бачив він на Скейській брамі
учора зрана.

Гелен

Що ж?

Кассандра

Піди, Гелене,
до неї в гінекей і там подумай,
що ти сказав.

Гелен

(задумується. Тим часом зі Скейської брами показується гурт узброєних троянців. Гелен показує їх Кассандрі).

Ти бачиш ті списи
і ті мечі? Не треба й остороги
пророчої. Он вартовий сурмач.
То ж сурма голос має, Троя — вуха.

Кассандра

Німий глухого буде вартувати!

Гелен

Кассандро, годі! Я глухий для тебе,
так же й твої слова німі для мене.
Договорились ми до краю. Годі.

Деїфоб
(з юрбою узброєних веде зв'язаного елліна до Кассандри й Гелена)

Сюди його, сюди! Нехай розсудять
троянські прозорливці сюю справу
і скажуть нам, що маємо робити
з оцим чужинцем. Брате, й ти, Кассандро,
послухайте і зважте. Ми застали
сього чужинця край коня на полі.
Блукав мов непритомний, сльози лив
і, руки ламлючи, слова безладні
викрикував. Ми зайняли його,
пізнавши елліна з одежі й мови.
Тепер між нами розділилась думка:
одні говорять одпустить його,-
він тим покинутий, що божевільний,
і, певне, він не зробить зла нікому,
а другі кажуть: се розвідач хитрий,
убить його, щоб не було біди.

Поки Деїфоб говорить, надходять люди, чоловіки й жінки, хто з поля від Скейської брами, хто з будинків від міста, і збираються в гурт.

Голоси в гурту

Убить! убить!

Один голос

За віщо?

Другий голос

Так, для помсти.

Третій голос

Для остороги.

Четвертий голос

Покарає Зевс
за кров невинну.

Деїфоб
(дужим голосом)

Замовчіть, троянці!
Не вам належить суд. Скажи, Гелене,
убить його чи визволити радиш?

Гелен

Ні те, ні друге. Марне убивати
немає честі нам, та й небезпечно,
бо як дізнаються про те ахейці,
що елліна убито без вини,
то знову можуть розпочати чвару
на довгі роки. Тільки ж і пустити
непевного чужинця — необачно.
Нехай собі живе, але у путах,
під пильною сторожею.

Сінон
(полонений еллін)

Ой, царю,
чи віщий прозорливцю! Я не знаю,
як маю величать мого владаря...
Але я бачу розум боговитий
у тебе на чолі. Збагни ж, премудрий,
ти душу елліна. Я сам з Еллади.
Еллада — се ж колиска споконвічна
святої волі. Правний син Еллади
без рідної стихії жить не може.
а хоч би й міг — не хоче.

Кассандра

Ти сим словом
на смерть почесну в Трої заслужив.

Гелен

Чого на смерть? Пусти його на волю,
коли нема вини на ньому.

Кассандра

Брате,
що єсть вина? Хіба гієна винна,
що смертю й розпадом живитись мусить?

Деїфоб

Хіба ти знаєш заміри чужинця,
що так його рівняєш до гієни?
Коли ти знаєш, то скажи виразно,
що саме він замислив нам на згубу.

Кассандра

Не знаю я нічого, тільки бачу
кривий гієни погляд, тільки чую
проникливий хижацький голос…

(В раптовім нестямі).

Ой!
Гієни бродять по руїнах Трої
і лижуть кров іще живу… гарячу…
обнюхують ще не застиглі трупи
і радо скиглять…

(Стогнучи, закриває обличчя руками).

Люди стоять у важкій мовчанці, далі починають перешіптуватись. Сінон тривожно оглядається на всі боки.

Деїфоб
(бере Кассандру за руку і потрясає стиха).

Сестро, спам'ятайся!
Доволі слів тих темних і страшних,
що придавили люд, мов димна хмара.

(Вголос).

Коли гієну бачиш в сім чужинці,
ну, що ж, убий його, ми не боронім.

Гелен
(подає їй жертовний меч)

Ось маєш меч!

Кассандра
(збентежена)

Ні, браття, я не вмію
мечем владати.

Гелен

Жриця мусить вміти
в потребі всяку жертву заколоти
рукою власною.

Кассандра

Хіба се жертва?

Гелен

Се жертва прозорливості твоїй.

Кассандра

Чому ж ти сам сю жертву не заколеш?

Гелен

Сліпий наосліп лити кров не хоче.
Нехай твоє видюще око править
рукою певною. Єдине серце
нехай наказує руці й очам.

Деїфоб

Хай буде так. Нехай хоч раз Кассандра
не скаржиться на людську неймовірність.
Коли не винен еллін, хай за кров
спокутує Кассандра перед Зевсом,
а людський суд мовчатиме тепер,
за сеє ручить старший син Пріама.

Гелен вкладає меч в руку Кассандрі. Кассандра мовчки бере меч. На знак Деїфобовий Сінона підводять ближче.

Сінон
(простягає до Кассандри зв'язані руки і падав на коліна)

Пророчице!... Ох, як благати маю
негідний я пречистую тебе?
Чужі тобі дрібні діла людськії,
ти, богорівна, дивишся, як Мойра,
на болі серця смертного, слабкого...
Ще, може, горе кревної родини
тобі, як і богам, святе здається,
та я, нещасний, без родини в світі,
я сирота, без матері, без батька,-
признатись мушу, ти ж бо всевидюща...
Єдину тільки маю наречену,
вона мене кохає... О, я тямлю,
для твого слуху сі слова — марниця...
Коли б ти знала... Ох, коли б ти знала,
як рветься серце з тяжкої розлуки
і як душа вмирає від тривоги!...

Серед троянок рух, зітхання, декотрі втирають сльози.

Кассандра
(хоче запанувати над власним зрушенням)

Встань, елліне, і говори спокійно.

Сінон
(встає)

Пробач мені, але про це спокійно
уста мої не можуть говорити...
прости, вони тремтять...

(Закриває лице плащем і замовкає. Згодом одкривається і провадить далі).

Чом я, бездольний,
моєї Левкотеї не послухав?
Тож так вона мене тоді благала,
як я тепер тебе благаю ревне.
«Ох, не вбивай мене! — вона волала,-
зглянься на мої весняні молодощі!»

Та я стояв, мов скеля, і дивився
на чорний корабель, на темні хвилі.
І крикнула до моря Левкотея:
«Ой, море, море! Ти жива розлуко!»
І безліч раз оті слова безумні,
ридаючи, нещасна промовляла…
І я їх чув, аж поки зашуміли
навколо мене темні, чорні води…

(Береться за голову і тихим, немов далеким голосом квилить-промовляє).

«Ой, море, море! Ти жива розлуко!»…

Кассандра
(стурбована)

Тебе лишили вмисне?

Сінон
(покірно)

Так, царівно.

Кассандра

Навіщо?

Сінон

Ох, царівно, я не знаю!
Мене лишили сонного. Прокинувсь —
аж серед поля я, один, як палець.
Либонь, давно ще мав на мене гнів
потужний Діомед, що я прилюдно
безжалісним назвав його Хароном
в той час, як він, а з ним ще наших двоє,
розвідача троянського вбивали.

Кассандра
(напружено)

Коли?

Сінон

Давно, пророчице, тоді ще

Пелід наш був живий. Та пам'ятливий
у гніві Діомед, — його вразило,
що я насмів обороняти бранця,
його рукою взятого на смерть.
Але ж мені так жаль було троянця.
Такий був молоденький і вродливий,
так жалісно благав про милосердя…
Ой, горе! Так і я тепер благаю,
та нікому за мене заступитись
хоч би єдиним словом… Всі мовчать…
Смерть неминуча… Нащо ж протягати
останні сі хвилини під мечем?!

(Раптом падав на коліна і нахиляв голову).

Спусти свій меч на мене, невблаганна!

Кассандра

Гелене, я не певна, може, справді
не винен цей чужинець? Як гадаєш?

Гелен

Я, сестро, не вгадаю без пташок.

Деїфоб

А я дивуюся з твого вагання.
Адже могла колись ти ціле військо
людей невинних одіслать на страту
єдиним словом, — і не жаль було.
Так що ж тобі якийсь один чужинець?
Невже він ласку заслужив у тебе
заступництвом єдиним за троянця
єдиного? Адже лідійське військо
бажало врятувати цілу Трою
і то від тебе ласки не зазнало.

Кассандра
(з розпачливим поривом здіймав вгору меч над Сіноном, але рука їй затремтіла, і вона повагом спускає меч, не зачепивши Сінопа)

Ти одібрав мені останню силу
тим спогадом… Пролита марне кров
волав до богів супроти мене…

Багряна хмара насува на очі,
на розум мій... Ох, непрозора хмара!

(Меч випадає їй з рук).

Рука моя зов'яла... серце всохло...
тьма... тьма...

(Хитається і падає на руки Геленові).

Гелен

Вона зомліла! Поможіте,
троянки-сестри!

Троянки несуть Кассандру в глибину храму.

Гелен
(до Сінона)

Елліне, ти вільний,
бо не хотять боги твоєї смерті.

VIII

Той самий майдан. Вечоріє. Ніч насувається швидко, темна, безмісячна, тільки зорі сяють різко, як в холодні вітряні ночі. На майдані поставлена сторожа: один вартовий коло царської брами, другий коло Скейської, третій коло храму, четвертий ходять навколо, вартує троянські оселі. Всі узброєні, як на війну. Сторожа який час вартує мовчки. З царського двору чутно відгуки музики і веселого бенкетного гомону.

1-й вартовий
(від царської брами)

Ну, свято, братця!

2-й вартовий
(від Скейської брами)

Та вже так, що свято!
Хто п'є-гуляє, а сторожа стій
і стережи, хтозна-чого й від кого.

3-й вартовий
(від храму)

Не стало Гектора, не стало й глузду.
О, той не марнував би часу нам,
не збиткувався б над підвладним людом,-
сам був герой, та й іншим ціну знав,
а сі...

4-й вартовий
(що ходить навколо, наближається до 3-го і каже нишком)

Ти б трохи обережніш, брате,
бо там Кассандра, їх сестра.

3-й вартовий

Дарма!
Вона з братами — як вогонь з водою,
така в їх згода.

4-й вартовий

Все ж одна родина!

3-й вартовий

Нехай би Гадес їх усіх забрав!
Увірились вони усі троянцям,
а вже найгірш ота зловісна птиця,

(киває на храм)

все лихо в неї!

4-й вартовий

Цить! Паріс іде!

Від царського двору наближаються Паріс і Сінон.

Паріс
(в святочній барвистій і вишиваній одежі, без зброї, на голові навколо червоного фрігійського шличка трояндовий вінок, з-під нього спадають на плечі довгі кучері)

Ну що? Вартуєте? Брат Деїфоб
мене прислав наглянути. Що ж — пильно,
гаразд вартуєте?

1-й вартовий
(понуро)

Та вже ж вартуєм.

Паріс

Чого ж такі сумні?

1-й вартовий

Потіхи мало
наголодно й насухо тут стояти
в святковий день.

Паріс

Се правда!... Та пождіть,

ми щось придумаєм…

Кассандра
(з храму)

Пильнуй, стороже!

Паріс
(здригнувся)

Що то таке?

1-й вартовий

Сестра твоя, Кассандра,
вона пильнує там Палладіона.

Паріс

А, от що!

(Здригається знов і неспокійно оглядається).

Ох, яка холодна ніч!

1-й вартовий

З гір вітер, без вогню сутужне буде.

Паріс

А йдіть та принесіте дров сюди
та розложіть вогонь.

Ближчі вартові йдуть.

Сінон

Так, ніч холодна.

Паріс загортається щільніше в плащ.

Дружинонька твоя золотокудра,
либонь, тепер багаття розпалила
і пахощів насипала солодких,
димок від курива, мов легка мрія,

над сніжно-білим чолом ніжно в'ється.

Паріс мовчить, розмарений, поглядає на царський двір.

Тепер, либонь, ті світозорі очі
сльозою пойнялись. Вона сама.
Сидить, пряде і думоньку гадає,
а ти то бенкетуєш, то вартуєш...

Паріс
(тихо, немов до себе, не дивлячись на Сінона)

Чи є в тім глузд?... Покинуть би це все...
Ну, що тут станеться?...

(Наміряється йти).

Кассандра
(з'являється на дверях)

Стривай, Парісе!
Куди ти йдеш?

Паріс
(збентежено)

Я?... По тепліший плащ...
Холодна ніч...

Кассандра

Холодна, кажеш? Брате,
даремне ти так холоду боїшся,
не в тім твоя погибель.

Паріс

Ой, Кассандро,
коли вже ти покинеш тії речі
про смерть, про горе, про погибель марну?
Вже все скінчилось, і війна, і горе,
час відпочити.

Кассандра

Як у тебе хутко
скінчилось горе!... Підійди, Парісе,
і подивись туди.

Паріс дає знак Сінонові, щоб той собі йшов, і підходить до Кассандри, вона показує йому рукою в долину, осяяну місяцем. Сінон виходить.

Кассандра

Що там на полі?

Паріс

Там?... Там могила...

Кассандра

Ти забув чия?

Паріс мовчить і спускає очі додолу.

Під нею Гектор наш, троянська слава.

Паріс

Він вже давно поліг...

Кассандра

А ти зостався!
То, значить, веселіться і радійте,
троянські люди?

Паріс

Сестро, ти ніколи
мене так тяжко не вражала словом.

Кассандра

Бо я тебе не бачила таким,
як от тепер. Оті твої троянди
мені вп'ялися в серце колючками
і точать з нього кров.

Паріс

Кассандро!

Кассандра

Годі!
Іди, іди до неї, осоружний,
до чарівної, гарної Медузи,
і скам'яній, упавши перед нею
навколішки, — так наша слава впала.

Паріс

Чого ж упала? Ми перемогли!

Кассандра

Ти звеш се перемогою? Вся слава,
вся наша честь погинула давно,
зосталась тільки крадена Гелена
та ще безглузда деревина. Справді,
преславна перемога!

Паріс

Слухай, сестро,
як ти мене затримала для того,
щоб я такі слова приймав від тебе,
то я на те не згоден.

(Повертається, щоб іти).

Кассандра

Вже ж іди!
Нехай по кажуть люди, що даремне
загинула троянська сила й слава.
Нехай Паріс уп'ється тим коханням,
що ми за нього ходим у жалобі,
нехай тим щастям серце навтішає,
що ми за нього заплатили горем
довічним! Се ж була мета преславна
війни згубливої. Так доверши
величну перемогу край Гелени
в розкішнім гінекеї!

Паріс, налагодившись було йти, при перших словах Кассандри спинився і стоїть в нерішучості.

Де твій меч?

Паріс

Нащо той меч?

Кассандра

Узброєний ти досить
шличком червоним, вишитим хітоном,
трояндами та чорними очима?
Для перемог твоїх сього доволі?

Паріс
(спалахнувши)

А для твоїх, скажи, чого бракує?
Спитав би й я: Кассандро, де твій меч?
Адже в твоїх руках він був сьогодні,
чи ти ним запобігла честі й слави?
Мовчиш, пророчиста, забракло мови!

Кассандра
(мов прибита)

Прости, мій брате… правда… що ж… іди…

Паріс
(з дитячою радістю, забувши гнів)

Так, я піду… Я ненадовго, справді…
Ні, ти не думай…

(вже на ході)

я піду по плащ,
бо холодно… я хутко повернуся…

(Дедалі все прискорює ходу і хутко зникає в брамі царського двору).

Кассандра іде в храм і засовує за собою завісу на храмовім вході. Чутно голос флейти, бренькіт кітари і співи. Незабаром з'являється Сінон з

флейтистом і кітаристом, що несуть удвох велику амфору вина. Сінон з кошиком овочів та з фіалом коло пояса, сам уквітчаний і на руці має скілька вінків. З другого боку йдуть з дровами та частками м'яса вартові, розпалюють перед храмом вогонь і заходжуються пекти м'ясо. Музики установляють амфору, вгородивши її в пісок, і лагодяться грати.

Сінон
(співає, флейтист і кітарист приграють)

На полях Асфоделонських,
на долині Єлісейській
ходять славою повиті
тіні згублених героїв,
та чого ж вони сумні?

Хор вартових

На полях Асфоделонських,
на долині Єлісейській
не цвітуть квітки.

Посеред співу 3-й вартовий сам одв'язує від Сінонового пояса фіал і починає пити, далі частує інших.

Сінон
(співає)

Понад Стіксом каламутним,
понад Летою важкою
ходять лаврами вінчані
тіні наших незабутніх,
та чого ж вони сумні?

Хор

Бо у Стіксі каламутнім,
бо у Леті сумовитій
не вино — вода.

Сінон
(співає)

Там, у Гадеса в палатах,
перед троном Персефони
поставали в вічній славі

тіні наших оборонців,
та чого ж вони сумні?

Хор

Бо у Гадеса в палатах,
перед троном Персефони
не бринять пісні.

1-й вартовий
(співає грубим голосом і невлад)

Понад берегом Кокіта
ходять смутнії герої,
в'ється дим від наших жертов,
ллється кров від гекатомб,
та чого ж вони сумують?

(Гукає).

Гей, антистрофу!

Кітарист

Одчепись, не хочу!

1-й вартовий
(співає далі сам)

Бо немає сала-м'яса,
ані ситого стегенця,
тільки дим та кров.

5-й вартовий

Щось не під лад.

1-й вартовий

Дарма, аби до речі!

Сінон

Сідайте, браття, до вогню хутенько.
Хвала богам, ще ж ми на сьому світі,
ще є вина, пісень, квіток доволі.

1-й вартовий

Та ще й м'ясця!

(Заходжується коло печива).

Сінон
(роздає всім вінки, а 1-му, що порається коло печені, сам насуває вінок на голову)

Налийте ж і мені,

(Йому наливають, він п'є. До 2-го вартового).

А ти чому не п'єш? Хіба не смачно?

2-й вартовий
(нерішучо)

Нема води…

3-й вартовий

Та нащо там вода?
Сьогодні й чисте можна пить! Гуляймо!

2-й вартовий

Та чисте дуже в голову вступає…

3-й вартовий

Іще чого! Ну, то не пий зовсім!
Іди, вартуй, як сказано, на брамі.

2-й вартовий

Який розумний!

3-й вартовий

То мовчи та й пий,
коли дають.

2-й вартовий п'є, фіал знов наповняють, і він переходить з рук у руки.

3-й вартовий

Ну, що ж один фіал?
Марудно се, черги тієї ждати.

4-й вартовий
(сміється)

Хіба піди в Кассандри попроси
жертовних чаш. Он там вона, у храмі.

Голос Кассандри
(з храму)

Вартуй, стороже!

1-й вартовий

Бач, сама озвалась!
Пожди, царівно, хай спечем печеню,
тоді й тобі дамо.

Сміються всі.

3-й вартовий

Ба, догадався!

(Здіймає з голови шолом, наливає вина й п'є).

Чим не фіал?

За його прикладом інші роблять так само.

1-й вартовий

Розумний, що й казати!
Ось і печеня, їжте, милі браття.

(Здіймає один шмат із списа і ділить мечем, кожному по шматочку).

2-й вартовий
(їсть)

Сиренька, та дарма, аби гаряча.

Сінон

Ось на перчину, трохи посмачи.

2-й вартовий

Пектиме дуже.

3-й вартовий

То вином пригасиш, —
амфора не мала!

4-й вартовий

А як не стане,
добудем другу.

Їдять м'ясо, батуючи мечами, їдять садовину і п'ють шоломами вино, дедалі помітно вино починає їх розбирати. Музики тим часом грають.

2-й вартовий

Ви б іще співали.

3-й вартовий

А ти?

2-й вартовий

Та я за вами, сам не вмію.

Сінон заграє у флейту, потім передає її флейтистові, той провадить далі, кітарист підхоплює, інші вступають співом.

Над річкою сад-виноград повився,
Ой, саде-винограде!
Як буде йти до річки Левкотея,
обвий її, мій друже кучерявий…

1-й вартовий

Ет, се нудна!

Кітарист

А ти ж якої хочеш?

1-й вартовий
(співає без музики, недоладним речитативом)

Жінки гляди не гляди,
не вбережеш, дарма праця,
будь ти хоч богом олімпським,
мов кривоногий Гефест!

(Хитнувшись, спотикається і падає додолу. Мугикає ще разів два, мов пригадуючи).

Мов кривоногий Гефест… кривоногий Гефест…

(Далі мовкне й засипляє).

2-й вартовий

От так весела пісня!

3-й вартовий

На добраніч!

П'ють далі. Флейтист і кітарист грають тим часом без співів. Дедалі всі, окрім музик, зморені вином, вкладаються долі навколо вогню і засипляють. Сінон теж удає, ніби спить.

Флейтист
(перестав грати)

От і поснулиі… Що його робити?

Кітарист

Собі заснути.

Флейтист

Ні, ходім на бенкет.

Допивають удвох решту вина і йдуть до царського двору. На сцені який час тихо, всі сплять, тільки здалека чутно відгуки музик, пісень, гомону веселого.

Голос Кассандри
(з храму)

Чувай, староже!

Повна тиша. Відгуки затихають. Сінон помалу підводиться і сторожко оглядається навколо.

Голос Кассандрн

Гей, чатуй! вартуй!

Сінон зривається, біжить до царського двору і зникає в брамі.

Кассандра
(на дверях храму)

Не спи, стороже!

(Завважає сплячих вартових).

Пробі, вартові!

(Кассандра зіходить до вартових і пробує їх побудити, дехто з них ворушиться, бурмотить щось невиразне, але жоден не має сили прокинутись. Кассандра подається до царського двору, волаючи).

Гей, хто живий?
Гей, хто живий? Троянці!

Назустріч їй з царської брами виходить Сінон, а з ним узброєні елліни: Менелай, Агамемнон, Одіссей, Аякс, Діомед.
Вони схрещують списи і загороджують Кассандрі дорогу.

Аякс

Стій, дівчино! Ти хто така?

Одіссей

Та се ж
безумная Кассандра, чи не знаєш?

Кассандра
(хоче прорватись поза списи)

Троянці! Зрада! Зрада! Гей, троянці!

Агамемнон

Схопіть її та зав'яжіть їй рота!

Кассандра хутко обертається і втікає в храм, там вона припадає до Палладіона, щільно обіймаючи статую.

Кассандра

Не руште! Я під захистом святині!

Аякс

Іще чого!

Діомед

Дарма! Ти наша бранка.

Діомед хапає Кассандру за ту руку, де патериця, Аякс хапає її за волосся, вона чіпляється вільною рукою за п'єдестал Палладіона, статуя хитається і враз із п'єдесталом падає додолу. Вояки витягають Кассандру з храму, в'яжуть їй руки, не одбираючи патериці, ремінням від мечів, а потім саму прив'язують до колони в портику храмовім над сходами. Тим часом Сінон, Менелай, Агамемнон та Одіссей одчиняють Скейську браму, а Діомед вертається в храм і забирає Палладіон.

Діомед
(гукає)

Наш, наш Палладіон! Сюди, герої!

В одчинену браму лавою суне ахейське військо.

Кассандра
(волає, зібравши всю силу)

Прокинься, Троє!! Смерть іде на тебе!!!

В царськім дворі та й в інших будинках спалахують тривожні світла. Еллінське військо хутко сповняє весь майдан і розтікається в різні боки по вулицях Трої. Незабаром здіймається в місті великий лемент, перебігають через майдан троянці, безоружні, в святочній одежі; за ними навздогін збройні елліни, кого хапаючи, кого вбиваючи. Згодом займається пожежа. Дедалі втікачів і догонів меншає, але частіше з'являються переможці елліни, що женуть списами поперед себе, мов отару, гурти вже полонених і пов'язаних у стяж троянців і троянок, одних заводять у храм, інших виводять за Скейську браму, інших примушують сідати долі на майдані,

тоді тії падають ницьма на землю і голосять. Бранок з Пріамової родини ставлять і садовлять у портику храмовім, коло Кассандри. Коли заметня потроху втихає, то коло Кассандри вже є Андромаха, Поліксена і ще скілька жінок.

Андромаха
(ридає)

Моя дитино! Синоньку єдиний!
Навіщо я тебе на світ родила!
Розбили!... Вбили!... Кинули об камінь!...

Поліксена

Ой, лихо тяжке! Батеньку! Матусю!
Наложницею стане ваша доня!

Інші жінки з царської родини

Тепер же ми рабинями й сконаєм!...
Рабинями... Далеко на чужині...

Андромаха
(до Кассандри)

Чого ж мовчиш? Чом смерті не віщуєш?
Тепер нам смерть була б єдина втіха.

Кассандра
(з страшним спокоєм, якимсь неживим голосом)

Тут є такі, що іншу втіху знайдуть.

Андромаха

Проклін на тебе!

Кассандра
(як і перше)

Так, проклін на мене,
бо я тепер побачила найгірше.
Троянки у неволі і — живі!
Обходять кросна, розділяють ложе,
дітей годують еллінам на втіху...
Прокляті очі, що такеє бачать!

Андромаха

Уста прокляті, що такеє кажуть!

Кассандра

Проклін на мене, я мовчать не вмію!

Ведуть у храм пов'язаних троянців з царської родини, між ними Гелен.

Гелен
(проходячи повз Кассандру)

Радій, Кассандро, ти перемогла!

Кассандра

Ти переміг. Ти вбив мене сим словом.
Мій розум зламаний, твій піде в світ,
ти ним і переможців переможеш,
а мій погасне вкупі з сим пожаром...

Гелена
(біжить через майдан, за нею Менелай з мечем)

Рятуйте, браття-елліни! Рятуйте!
За віщо він мене скарати хоче?
Зрадливо, силоміць я взята в Трою,
я бранкою нещасною жила,
щодня по ріднім краю сльози ллючи!

Ахейці нерішучо розступаються перед нею, але не відштовхують, коли вона чіпляється за кого з них, намагаючись заховатись під його щитом.

Менелай

Ось кров Парісова на сім мечі
твоєї крові прагне!

Кассандра

Ой, Парісе!

Поліксена

Мій братику!

Андромаха

Нещасний!

Гелена
(оточена молодими вояками; раптом згорда)

Чоловіче!
Ти справді хочеш покарать мене?
Чи ти на те пролив се море крові
за честь мою й свою, щоб тут прилюдно
ганьбить її й плямити самохіть?
То се такої шани дочекалась
цариця Спарти? Хто ж тепер повірить
цнотливості спартанок, як і цар
свою царицю зрадницею вславив?

(До вояків).

Чи й ви, спартанці, на таке пристали?

Вояки-спартанці
(що оточують Гелену)

Вона не винна! Богорівна жінка!
Даремне, царю, ти ганьбиш дружину!

Менелай
(до Гелени лагідно)

Пробач мені, — я запальний, ти знаєш…

Гелена
(всміхається і простягає руку)

Я бачу, царю мій, ти не змінився.

Менелай простягає й собі руку до Гелени. Гелена бере його за руку і веде межи ахейськими лавами за Скейську браму на поле; всі розступаються перед нею з гомоном подиву.

Андромаха

Вона цариця знов, а ми — рабині!

Боги, де ж ваша правда?!

Кассандра

Ха-ха-ха!

Одна з троянок
(до другої)

Кассандра засміялась… Ой, як страшно!
Від неї сміху я не чула зроду.

Кассандра
(в нестямі, дивлячись, як язики полум'я грають по царських будівлях)

Сюди, сюди отих квіток огнистих!
Гранати зацвіли! Весільний час!

Чутно за сценою голос старої жінки, він заводить, ридаючи страшно, немов виє.

Поліксена
(з жахом прислухається)

То наша мати!

Кассандра

То весільна пісня!
Се мати дочок виряджа до шлюбу!
Кассандра все неправду говорила.
Нема руїни! Є життя!.. життя!..

Голос старої жінки розлягається дужче. Раптом його покриває хряск від падання будови. Заграва пожару заливає сцену.

Завіса

ЕПІЛОГ

Діється в Елладі через довгий час після руїни Трої.

Дім арійського царя Агамемнона в Мікенах пишно заквітчаний знадвору, стежка від дверей до брами вистелена пурпурною тканиною. На небі громова туча. Блискав часом, але дощу нема.

Цариця Клітемнестра з царським намісником Егістом наглядають, як раби й рабині кінчають прикрашати дім.

Клітемнестра
(до Егіста)

Такої зустрічі ніхто з царів
не мав ніколи.

Егіст

Правда, Клітемнестро.

(Важливо, дивлячись їй в очі).

А пурпуру тобі не жаль?

Клітемнестра

О, ні!
Не жаль мені нічого… і нікого!

Егіст

Чого ж се ти здригнулась?

Клітемнестра

Адже бачиш,
Як блискавка сліпить.

Вісник
(вбігає задиханий)

Цар іде! Цар!

Клітемнестра
(до рабів)

Гей, ширше браму відчиніть! Рабині,
готуйтесь квіти сипати під ноги!

Чутно гуркіт колісниці. Раби одчиняють браму настежи. За хвилину увіходить у браму Агамемнон, ведучи за руку Кассандру. Рабині сиплють їм під ноги квітки. Клітемнестра й Егіст перестрівають Агамемнона ще в брамі.

Клітемнестра

Мій царю! Мужу любий!
Я не вірю своєму щастю!

(Обіймає Агамемнона).

Егіст

Брате мій коханий!

(Цілує Агамемнона).

Клітемнестра
(показує на Кассандру)

Се хто з тобою?

Агамемнон

Се дочка Пріама,
пророчиця Кассандра.

Егіст

То Гелен
той, що приїхав з Трої і тепера
у Дельфах волю божу провіщає,
то брат їй?…

Кассандра
А!..

Агамемнон

Запевне. Я бажаю,
щоб їй була повага в нашім домі,
як жриці, як царівні подобає.
Для нас вона не бранка.

Клітемнестра

Добре, царю.
Я звикла слухатись. Хоч я не знаю
сієї жінки...

Кассандра

А тебе я знаю:
ти мати Іфігенії.

Клітемнестра заслоняє обличчя покривалом.

Агамемнон
(до Кассандри)

Навіщо
ти їй про се тепера нагадала?

Кассандра

А нащо ти про се забув тоді,
як віддавав свою дочку на жертву
розгніваній богині? Ти забув,
хто мати Іфігенії, хто батько.
Ти тільки пам'ятав, що треба жертви
для того, щоб згубити нашу Трою.

Агамемнон

Ти все на мене ворогуєш, бачу.

Кассандра

У тебе, царю, є сильніший ворог, —
то що тобі Кассандра?

Агамемнон

Розкажи,
де ворог мій і що мене чекає?
Я не троянець неймовірний. Щиро
слова твої прийму до свого слуху
і в серці заховаю. Говори!
І вироком святим слова ті стануть

для мого дому. Все, що ти порадиш,
все я вчиню слухняно!

Кассандра

Я? Тобі?
порадить маю? Та хіба ми в Трої?
Хіба се дім Пріама?

Агамемнон
(трохи з досадою)

Ні, запевне,
бо там би так не вірили тобі!

Кассандра

Мені й не треба вірить.

Агамемнон

Я образив
тебе, царівно?

Кассандра

Ти спізнився, царю, —
було про се питати в Іліоні.
Тепер для сих розмов немає місця
на цілім світі. Краще нам мовчати.

Клітемнестра

Так еллінка ніколи б не посміла
озватись до царя!

Егіст
(впівголоса)

Троянська вдача
зухвала зроду. Кажуть, Андромаха
таке показує над чоловіком,
що дивно, як він терпить.

Кассандра

Андромаха?
Ся не була троянкою ніколи.
Давніш — то жінка Гектора була,
тепер — то жінка елліна, та й годі.
Не еллінка вона та й не троянка.

(До Клітемнестри).

Так, як і ти. Ти, правда, і не жінка.

Клітемнестра
(до Агамемнона)

І се твоє бажання, царю мій,
щоб так твою дружину зневажали?

Агамемнон
(стурбований, сумний)

Коли б же се була зневага тільки!...
Але тут, може, гірше скрито...

(До Клітемнестри).

Жінко,
чи все гаразд у нашім домі?

Клітемнестра

Все.
А що ж би мало трапитись лихого?

Кассандра

Так мати Іфігенії питає.

Клітемнестра знов закривається.

Егіст

Вже б я давно звелів мовчати бранці.

Кассандра

Так каже той, хто звик тут буть царем
і звички тої втратити не може,
хоча для двох царів тісні Мікени.

Агамемнон

Прошу, царівно, в хату завітати.

(До Клітемнестри).

Веди нас, жінко.

Кассандра
(хапає його за руку)

Стій! Невже пора
ступати нам на шлях кривавий?

Агамемнон
(до Клітемнестри й Егіста)

Що се?
Ви як таке пророцтво зрозуміли?

Егіст

Вона не важиться ступать на пурпур,
бо тямить, що не личить се рабині.

Клітемнестра

Вона безумна, ти її не слухай.

Агамемнон
(з тривогою, благаючи)

Царівно! Поясни, що ти віщуєш?
Адже тепера доля сього дому
вже зв'язана й з твоєю.

Кассандра
(з дивним спокоєм)

Знаю, царю...
Але не вір мені, цариці слухай,
вважай на те, що родич твій сказав,
і не давай ваги словам рабині.
Колись була пророчиця Кассандра,-
вона згоріла на пожежі в Трої,
слова її пророчі спопеліли,

і вітер їх розніс ген-ген по морю...
Се іскорка одна була запала
сюди у серце простої рабині,
спалахнула на хвильку та й погасла.

(Дивиться на свою патерицю).

Як чудно? Де взялась ця патериця?
Чия вона? Нащо ся діадема?

(Здіймає з голови діадему і кидає під ноги Клітемнестрі. Далі ламає патерицю і теж кидає додолу).

Тепер нема нічого від Кассандри.
Царице, загадай мені роботу , —
я вмію все, окрім пророкування.

Агамемнон
(бере її за руку і веде вперед у дім)

Царівна ти і завжди будеш нею.

Клітемнестра
(до Егіста пошепки)

Нам треба два мечі. Ти нагостри.
Ти бий його, а я її потраплю.

Сильний перун і раптова злива. Клітемнестра і Егіст спішно йдуть і собі в дім.

5.V 1907, Ялта